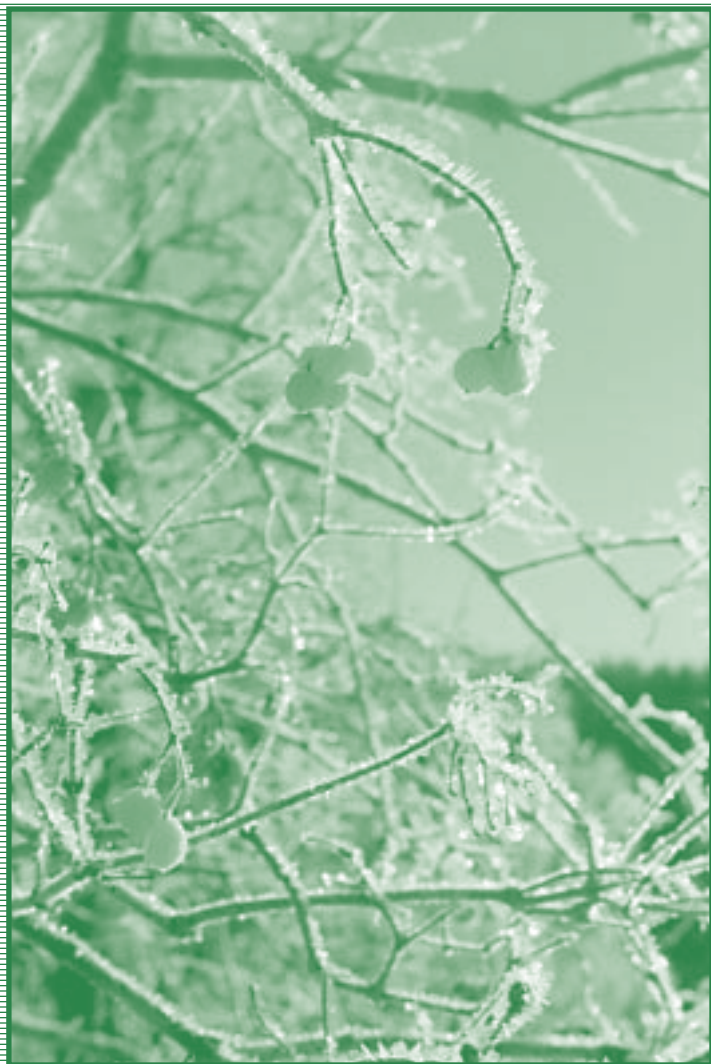

ВІСНИК

№13 2001
ЗИМА

ЕКОЛОГІЧНОЇ
АДВОКАТУРИ

У НОМЕРІ:

ПО СЛІДАХ ОРХУСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

С. Кравченко
Глобалізація Орхуської Конвенції або розвиток
10 принципу Декларації Ріо. _____ **5**

С. Кравченко
Роль громадськості у процесі
“Довкілля для Європи”. _____ **6**

СПРАВИ: еколого-правова практика

Н. Балушка
Св. Анна на перехресті інтересів. _____ **8**

Без коментарів. _____ **10**

ГУТА: з досвіду зарубіжних колег

О. Разбаш
Некоторые правовые аспекты практики ведения судебных
дел, связанных с экологическими правонарушениями. _____ **12**

ЗМІНА КЛІМАТУ

І. Тустановська
Зміна клімату: міжнародні та національні правові аспекти. _____ **17**

ПРАВА ЛЮДИНИ

А. Андрусевич
Діяльність міжнародних механізмів захисту
прав людини в системі ООН з точки зору захисту
екологічних прав людини. _____ **25**

СВІТ ОЧИМА “ЕКОПРАВО-ЛЬВІВ” _____ **28**

ТЕМА НОМЕРУ: Чорнобиль

О. Жапе
Квиток “туди і звідти” на кінець світу _____ **30**

З. Скоропадченко
Самая известная украинская местность в мире. _____ **31**

КОНСУЛЬТАЦІЇ: вігповідаємо на запитання

З. Козак
Основні правила розташування
малих архітектурних форм. _____ **33**

Порушення прав землевласників та
землекористувачів внаслідок забруднення земель. _____ **34**

Єсо-ШЕВ

Огляд екологічних та правових інформаційних ресурсів _____ **36**

ЗАКОНОДАВСТВО: зміни, аналіз, коментарі, проекти

Рішення Конституційного Суду
з приводу трактування терміну
“зона відчуження”. _____ **37**

Закон України
“Про об’єкти підвищеної небезпеки”. _____ **41**

ПУБЛІКАЦІЇ

З нашої бібліотеки: Чорнобиль. _____ **48**

© ВІСНИК ЕКОЛОГІЧНОЇ АДВОКАТУРИ № 13, Зима – 2001

Наш колектив:

С. Кравченко, д.ю.н., професор,
академік УЕАН

І. Тустановська, к.ю.н.

Д. Скрильніков

З. Козак, к.ю.н.

Я. Остапик

З. Скоропадченко

О. Єднак

І. Василяк

О. Журавльова

Редактор: **З. Скоропадченко**

Вісник видано БФ “Екоправо-Львів”
за підтримки АВА/CEELI та USAID.

При передруці матеріалів посилання на джерело
обов’язкове.

Редакція залишає за собою право публікувати авторські
матеріали мовою оригіналу. Викладені авторами мірку-
вання можуть не співпадати з точкою зору редакції.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ:

Благодійний Фонд “Екоправо-Львів”

79000, м.Львів, вул.Крушельницької 2

тел./факс: (0322) 971446,

тел.: (0322) 722746,

e-mail: epac@icmp.lviv.ua

http://www.ecopravo.lviv.ua

Додрукарська підготовка ПП “НОРМА”,
м. Львів, тел. (0322) 40-30-72

Шановні читачі нашого Вісника! Ми дуже дякуємо всім вам, хто читає Вісник. І особливо тим, хто відгукується на матеріали нашого видання.

У цьому номері, в постійній рубриці, яка присвячена Орхуській конвенції, ви знайдете матеріали Президента нашої організації — Світлани Кравченко про зустріч у Дубровнику та про глобалізацію самої конвенції.

Ми вперше ввели дві нових рубрики: "Зміна клімату" та "Тема номеру", які, маємо надію, стануть постійними в нашому виданні.

У рубриці "Зміна клімату" ми будемо розповідати про міжнародне і українське законодавство та зміни у ньому, писати про діяльність організацій, які працюють у цьому напрямку.

Щодо теми цього номеру, то вона присвячена закриттю Чорнобильської станції — лиха, яке стало міжнародним, яке цікавить не лише українців, білорусів, росіян, а й решту світу. Власне тому, цього разу у рубриці вміщено статтю француза — Олівєра Жаме, який на власному досвіді і побачив, що таке десятикілометрова зона.

Маємо надію, що наш Вісник стане вам у пригоді. І ми були би дуже вдячні отримати від вас пропозиції та коментарі щодо нашого видання, а також інформацію про відомі вам порушення екологічного законодавства та екологічних прав. До речі, над деякою надісланою інформацією вже працюють наші юристи, найцікавіші факти з якої ми обов'язково надрукуємо у Віснику. Нам завжди цікаво дізнаватися про правову практику ваших організацій.

*З повагою,
Зоя Скоропаденко*

ПРО "ЕКОПРАВО-ЛЬВІВ"

Благодійний Фонд "Екоправо-Львів" — неурядова міжнародна організація заснована 1994 року з метою надання допомоги у захисті екологічних прав фізичних та юридичних осіб, сприяння розвитку природоохоронної справи та розвитку екологічної освіти, науки та культури.

Наша діяльність:

- надання юридичних консультацій громадянам та юридичним особам в галузі охорони довкілля, захисту екологічних прав;
- представлення інтересів фізичних та юридичних осіб в судах, інших державних установах у справах, пов'язаних з порушенням екологічного законодавства
- організація конференцій, семінарів, зустрічей з питань правової охорони навколишнього середовища
- участь у правотворчій діяльності на локальному, національному та міжнародному рівнях з питань прав людини і довкілля
- виховання нового покоління юристів-екологів шляхом проведення еколого-правової практики для студентів різних навчальних закладів
- збір та розповсюдження еколого-правової та екологічної інформації

Усі послуги Фонду надаються безкоштовно.

Світлана Кравченко

президент БФ “Екоправо-Львів”,
професор ЛНУ ім. Ів.Франка

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ОРХУСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ АБО РОЗВИТОК 10-ГО ПРИНЦИПУ ДЕКЛАРАЦІЇ РІО

У розвитку екологічних прав людини Європа випереджає інші континенти. Хоча фундаментальне право жити у навколишньому середовищі, яке сприяє добробуту і гідності людини, було вперше проголошено у Стокгольмській Декларації, прийнятій на конференції ООН у 1972 році. Як норма міжнародного права, право на сприятливе навколишнє середовище вперше закріплене в Сан-Сальвадорському протоколі до Американської Хартії з прав людини. Інші екологічні права, сформульовані в “згорнутому” вигляді у Декларації Ріо, особливо у її 10-му принципі, знайшли свій розвиток у Європейській Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень.

Ця Конвенція, як видно з її назви, закріплює права людини на отримання екологічної інформації, на участь у прийнятті рішень, що можуть мати вплив на навколишнє середовище, та доступ до правосуддя, необхідний для захисту перших двох прав.

Міжнародні організації заявили про необхідність глобалізації Орхуської конвенції, оскільки цінний Європейський досвід може бути врахований на інших континентах. Але це сприймається в різних країнах і континентах неоднозначно.

На нараді, організованій 20 травня цього року у Римі за ініціативою Секретаріату Конвенції ЄЕК ООН та ЮНЕП, деякі учасники висловили думку, що розповсюдження Орхуської конвенції на інші регіони є європейським неоколоніалізмом. Тому краще говорити про розвиток принципу 10 Декларації Ріо. Дивним, на мій погляд, було те, що деякі представники країн Азії, зокрема, Японії, вважають доступ до інформації та участь громадськості у прийнятті рішень з питань, які стосуються охорони довкілля, занадто радикальними. Виглядає, що вони почули про це в перший раз.

Уряди цих країн не підписували Декларації Ріо. Схоже, вони не готуються до Всесвітнього Саміту Землі “Ріо+10”, де країнам прийдеться звітувати про те, що зроблено у плані реалізації Декларації Ріо і Порядку денного за 21 сторіччя?

Збираючись на щорічну зустріч Всесвітнього альянсу екологічного права в Аруші, Танзанії, та на загально-африканську конференцію з екологічного права, я відточувала аргументи, аби переконати учасників у користі від врахування досвіду Орхуської конвенції та самого процесу її підготовки із широким залученням громадськості.

По дорозі у Танзанію ми мали декілька зустрічей у штаб-квартирі Програми ООН з навколишнього середовища у Найробі (Кенії), зокрема, із начальником юридичного відділу Олександром Тимошенко та його командою, який підкреслив, що говорити про глобалізацію Орхуської конвенції в Африці політично некоректно. Така конвенція, як Орхуська, не підходить для Африки.

Але в новоствореному відділі ЮНЕП з питань громадянського суспільства ми побачили гарячий інтерес до Орхуської конвенції та Європейського досвіду. Ми дізналися, що в країнах Східної Африки готується Стратегія громадянського суспільства та документ для Саміту Землі “Ріо+10”. ЮНЕП за підтримки Всесвітнього Інституту Ресурсів (WRI) провів засідання робочої групи з доступу до інформації і планує провести робочі групи з участі громадськості та доступу до правосуддя в Кенії. Ми дізналися також, що готується інтер-американська стратегія з розвитку участі громадськості у сталому розвитку.

Одна із зірок екологічного права світового масштабу — професор Чарльз Окіді — організував нам з професором Бонайном лекцію в університеті Найробі на тему: “Розвиток принципу 10 Декларації Ріо” (враховуючи вказані вище застереження), яка плавно перейшла у тригодинну неформальну дискусію. Найбільше враження від дискусії: люди глибоко розуміли питання, проявляли інтерес і не сприймали це як неоколоніалізм. Я пожартувала, що не маю симпатії до колоніалізму, оскільки є представником країни, яка була частиною імперії і нещодавно стала незалежною.

Цей надзвичайний інтерес до питань доступу до інформації та участі громадськості

у прийнятті рішень тривав і під час щорічної зустрічі Всесвітнього альянсу екологічного Права, який об'єднує екологічних громадських юристів з 50 країн. Ми провели три робочі групи та два сесійних засідання, присвячених участі громадськості та Орхуській конвенції. Ми обговорили питання, важливі для екологічних юристів будь-якої країни: що таке громадськість, у прийнятті яких видів рішень вона має брати участь, як практично залучити громадськість. Ми поділилися досвідом, як ці питання регулюються і вирішуються в законодавстві та практиці різних країн.

Ми вирішили, що:

- необхідно зібрати конституції та закони різних країн (це буде робити американський офіс Альянсу, який є його секретаріатом) та зробити порівняльний аналіз правового статусу доступу до інформації та секретності, а також участі громадськості,
- виробити мінімальні стандарти громадянського суспільства з цих питань,

- організувати “пробні” справи, зокрема, використовуючи положення конституцій та конституційні суди для захисту екологічних прав, та обмінюватись досвідом.

Під час Загальноєвропейської конференції з екологічного права ми довідалися, що три східно-африканські країни: Кенія, Танзанія і Уганда підготували Меморандум про взаєморозуміння в питаннях принципу 10 Декларації Ріо і готують Протокол про участь громадськості до загально-африканської конвенції. На прохання африканських юристів ми мали спеціальне засідання, під час якого поділилися досвідом залучення громадськості в особі Коаліції екологічних громадських організацій до підготовки та обговорення Орхуської конвенції. Справа в тому, що вищевказаний меморандум готувався без залучення громадськості і африканські громадські юристи зацікавлені залучити громадськість до підготовки Протоколу. ■

Світлана Кравченко,
президент БФ “Екоправо-Львів”,
менеджер проекту участі громадськості
Пан-Європейського ЕКОФоруму

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОЦЕСІ “ДОВКІЛЛЯ ДЛЯ ЄВРОПИ”

— ЕКОФорум виглядає незадоволеним — Ви бажаєте щось додати? — звернувся до мене пан Франческо Ла Камера, Голова Другої Наради Країн, що підписали Орхуську Конвенцію.

Йшлося про участь громадськості у цільових робочих групах, і я намагалася відстояти участь представників ЕКОФоруму в кожній з робочих груп.

В результаті дискусії центральним висновком щодо участі громадськості у Другій Нараді країн, які підписали Орхуську конвенцію, що відбулася у старовинному місті Дубровнику, в Хорватії 3-5 липня 2000 року, та у процесі “Довкілля для Європи”, стали слова Франченско Ла Камера:

— Ми не повинні включати участь громадськості у всі пункти резолюції, оскільки це питання є безспірним і не підлягає дискусії. Ми можемо включити це один раз — на початку резолюції

— у всіх інших місцях це й так зрозуміло.

Новообраний Голова надав можливість громадськості висловити свою думку та врахував її. Громадськість, як відомо, брала участь в обговоренні проекту Конвенції під час переговорів в Женеві та Римі, в Міністерській Конференції в Орхусі (1998), лобювала її підписання та ратифікацію, також застосування її принципів. Представники ЕКОФоруму брали участь у двох нарадах країн, які підписали Орхуську конвенцію (в Кишиневі, 1999 та Дубровнику, 2000).

Роль громадськості визнана і стала нормою завдяки професіоналізму і наполегливості представників ЕКОФоруму. Вони брали участь у роботі всіх робочих груп, створених на Першій нараді в Кишиневі щодо:

- реєстру викидів і переносу забруднюючих речовин;

Дубровнік,
літо 2000 р.
фото С. Кравченко

- генетично-модифікованих організмів (ГМО);
- механізмів дотримання Конвенції.

Представники ЕКОФоруму готували проекти документів з цих питань, і тому думка громадськості була врахована в офіційних документах Секретаріату, підготовлених до Наради і розміщених заздалегідь в Інтернеті. Представники ЕКОФоруму підготували також документи та ініціювали створення робочих груп з питань:

- Доступу до правосуддя;
- Електронних засобів інформації;
- Участі громадськості у розробці планів, програм, політики та нормативних актів.

Для вироблення спільної позиції по питаннях Порядку денного Наради представники ЕКОФоруму зібралися за три дні до її початку на свою паралельну зустріч.

В робочих групах обговорювалися спірні, а також принципові моменти Порядку денного наради. Результати обговорення мали бути включені в проект Дубровницької Декларації, яка, отже, розроблялася на цей раз спільними зусиллями і максимально врахувала інтелектуальний потенціал учасників. Ця Декларація була розповсюджена серед працівників Міністерств держав-учасниць під час Наради. З нею можна ознайомитися у Інтернеті на сайті "www.participate.org".

Слід відмітити добре сплановану та чітку організацію ЕКОФоруму завдяки зусиллям хорватської НУО «Зелена Акція» та її керівника Володимира Лея.

Кожного ранку під час Наради представники ЕКОФоруму збиралися на Координаційні Збори (жертвуючи сніданками чи запливами у Адриатичному морі) аби ще раз проговорити дискусійні питання та обрати представників, які найкращим чином могли б донести та відстояти позицію ЕКОФоруму. Під час перерв на каву ми не розслаблялись, продовжуючи в неформальній обстановці лобювати інтереси громадськості серед міністерських представників.

Які ж результати?

По-перше, за ініціативою ЕКОФоруму створено цільову групу з доступу до правосуддя (питання, яке ми почали лобювати ще у 1999 році в Кишиневі). Естонія висловила бажання бути лідером (Ріта Анус — наша колега по Гуті очолює юридичний відділ Міністерства), а Фінляндія — фінансувати цю роботу.

По-друге, представники ЕКОФоруму братимуть участь у всіх цільових та робочих групах. Згідно демократичних Правил процедури, які були підготовлені Секретаріатом Конвенції та обговорювались на Нараді, одним із співголів Наради Сторін буде представник громадськості (ВПЕРШЕ!). Представником від громадськості постійно діючого Бюро Секретаріату Конвенції обрано Фе Санчес ("Терра", Іспанія), а в Консультативній Раді інтереси громадськості представляє Світлана Кравченко ("Екоправо-Львів", Україна).

Окрім цього:

- За ініціативою ЕКОФоруму, РЕЦ та ЮНЕП — ІНФОТЕРРА було створено цільову групу по використанню електронних засобів масової інформації на чолі з Австрією у співробітництві з Європейським Агентством навколишнього середовища;
- ЕКОФорум лобював створення цільової групи по питаннях участі громадськості у розробці планів, програм, політики і нормативно правових актів (стратегічної екологічної оцінки). Але, оскільки робоча група по оцінці впливу на навколишнє середовище створена Секретаріатом Конвенції Еспо, і вона готує протокол по ОБНС, було вирішено повністю врахувати в ньому положення Орхуської Конвенції про участь громадськості та залучити представників ЕКОФоруму до цього процесу;
- Цільова група з питань РВПЗР (Реєстрів Викидів та Переносу Забруднюючих Речовин) трансформована у міждержавну робочу групу і продовжить свою роботу над підготовкою юридично обов'язкового інструменту, який має бути представлений на Міністерській конференції “Довкілля для Європи” в Києві, 2003 року;
- ЕКОФорумом було підготовлено путівник “Екологічні права громадян за Орхуською Конвенцією”, який був опублікований ЄЕВ за фінансовою підтримкою Данії і розповсюджений серед учасників ЕКОФоруму і Наради. В ньому викладені основні положення Конвенції мовою, зрозумілою для пересічного громадянина. Памфлет перекладений з англійської на російську та українську мови (українською мовою Памфлет був опублікований у попередньому номері “Вісника”). Деякі країни також висловили бажання здійснити переклад і публікацію памфлету на національних мовах.

Представники ЕКОФоруму брали участь в засіданні Комітету екологічної політики ЄЕК ООН у вересні 2000 року в Женеві.

Зараз ми готуємось до Міністерської конференції в Києві у 2003р. та Саміту Землі “Rio + 10”.

СВ. АННА НА ПЕРЕХРЕСТІ ІНТЕРЕСІВ

Понад два століття Храм св. Анни, що на перехресті вулиць Городоцької та Шевченка у м. Львові, є духовним домом для великої кількості парафіян, де вони знаходять душевний спокій, мир та допомогу у важкі хвилини. І от кінець ХХ ст. приніс для храму зміни: коли святе місце опинилося у важкому становищі... Проте, все по порядку.

Храм св. Анни виник у місці розгалуження шляхів, що з найдавніших часів у християн відзначалося хрестами, храмами, каплицями. В 50-х роках XVII ст. святиня переходить до ченців ордену августинів і починається активний розвиток комплексу св. Анни, в якому важливе місце займали монастирські сади на прилеглий до церкви земельній ділянці, а також інші давні святині (криниця, хрест, стовп з капличкою). Про це переконливо свідчать літографія Й. Свободи XVIII ст., фото 1938 р., план території Храму 1886 р., кадастрові карти 1841 р. та середини XIX ст. Після того, як в австрійський період костел св. Анни став парафіяльним, монастирські сади почали забудовуватись і сьогодні, вільною є лише історична територія, яка використовується як подвір'я церкви.

В 1993 р. Львівська міська рада розробила генеральний план благоустрою території біля храму св. Анни (підземний перехід між вул. Шевченка та Городоцької, а також проїзд між храмом св. Анни та Львівським підприємством електричних мереж), який суперечив усім писаним і неписаним нормам. Здавалось, брак коштів на його реалізацію не дозволить зробити велику помилку, проте не так легко відмовитись від ідеї, яка забезпечить “раціональну організацію транспортного руху на даній території” (з листа Департаменту землеустрою та планування забудови міста Львівської міської ради до пароха храму о. РШафрана). В березні 2000р. до БФ “Екоправо-Львів” звернувся парафіяльний уряд храму св. Анни з проханням надати юридичну допомогу, оскільки були зроблені нові кроки в реалізації вищезгаданого плану. Цього разу це мала бути “пішохідна доріжка з можливим використанням транспортних засобів”, щоб скоротити відстань між зупинками транспорту, які планувалось перенести.

Проведений аналіз ситуації та законодавства дав можливість сформулювати певні висновки: крім того, що доцільність будівництва даного переходу викликає великий сумнів, не було ви-

явлено жодної норми, яка би вказувала на можливість його прокладання із врахуванням вимог законів, підзаконних нормативно-правових актів та ситуації, що історично склалася на цій території. Комплекс храму св. Анни знаходиться в межах історико-культурної заповідної території, а також є пам'яткою архітектури XVIII ст. Пропоноване влаштування переходу між Городоцькою та Шевченка по території подвір'я церкви не могло бути реалізоване, оскільки:

- суперечило історично складеній містобудівній ситуації (традиційно транзитний рух через територію храму виключався, а відкривати його задля незначного скорочення відстані між зупинками транспорту недоцільно);
- унеможливило б необхідну в майбутньому реконструкцію монастирського комплексу і реставрацію території пам'ятки з метою впорядкування комплексу храму св. Анни (Висновок, щодо вирішення генплану в складі проекту благоустрою біля св. Анни, зроблений УРКРІ “Укрзахідпроектреставрація”).

Відповідно до ст.29 Закону України “Про охорону і використання пам'яток історії та культури”, ця пам'ятка підлягає охороні з боку держави. Закон України “Про основи містобудування” в ст.5 передбачає основні вимоги до містобудівної діяльності, зокрема, урахування законних інтересів та вимог власників або користувачів земельних ділянок та будівель, що оточують місце будівництва (в даній ситуації вимоги парафіяльного уряду були проігноровані); інформування через засоби масової інформації громадян про плани перспективного розвитку відповідної території, участь громадян, об'єднань громадян в обговоренні проектів окремих об'єктів і внесення відповідних пропозицій (очевидно, участь громадськості не вважалась тут необхідною); збереження і відновлення пам'яток архітектури (небезпечність реалізації плану для храму та необхідність в подальшому проведенні робіт для покращення його стану не брались до уваги). Відповідно до п. 11.8. “Державних будівельних норм України 360-92” (Містобудування. Планування і забудова міських та сільських поселень.) при плануванні і забудові міських поселень необхідно враховувати зони охорони пам'яток історії та культури для забезпечення фізичної схоронності пам'яток та їх найближчого історичного оточення, межі завдань щодо доповнення характеру середовища, що склалося історично /п.11.10/. Крім вищевказаного, влаштування пішохідного переходу по території пам'ятки, суперечило режиму використання зон охорони пам'яток: “в охоронній зоні і на території пам'ятки зберігається історично цінна система планування

, резервуються можливості відновлення раніше втрачених її елементів і параметрів, зберігається відповідне до пам'ятки середовище і ландшафт...” (Інструкція по організації зон охорони нерухомих пам'яток історії та культури, п.3.1.2.).

Такими були основні моменти, на які ми покладались в даній ситуації. Зустріч— нарада з представниками Львівської міської ради, яка була проведена 22 травня 2000 року, переконливо довела, що вагомість аргументів та чітко висловлена позиція здатні залагодити суперечності та допомогти виробити компромісне рішення. Реалізація плану була припинена, і цьому особливо допомогли ініціативність громадськості та розуміння працівників установ, куди довелося звертатись. Мабуть, варто пам'ятати: хто, як не ми повинні стояти на варті власних інтересів.

Наталія БАЛУШКА,

клінічна програма БФ “Екоправо-Львів”, студентка 4 курсу юридичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка.

P.S. За допомогу у зборі історичного матеріалу висловлюємо подяку викладачам кафедри РРЛН (архітектурний факультет) Національного університету “Львівська політехніка”, особливо В.Д. Федик, а також УРКРУ “Укрзахідпроектреставрація”.

БЕЗ КОМЕНТАРІВ

У минулому номері Вісника ми публікували матеріали присвячені проблемі збереження гори Говерли. Деякі з наших читачів, яким також не байдужа доля найвищої гори України, активно зреагували на проблему і направили звернення у відповідні інстанції. Копії відповідей на які надіслали й нам.

Пропонуємо до вашої уваги два, на наш погляд, цікавих листа.

УКРАЇНА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
76004, м.Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21, тел.2-22-91, e-mail: oda@mail.gov.it.ua

28 18 2000 № 8961/16-204/24

на № _____ від _____

73034

м. Херсон

вул. Бучми, 22 кімн. 124

Голові Херсонської міської
екологічної
асоціації “Зелений світ”
п. П. Буянову

Шановний пане Буянов!

Перш за все дозвольте подякувати Вам за турботу, яку Ви проявляєте по збереженню природних ресурсів Карпатського краю.

Не знаємо хто, і з якою метою надав Вам недостовірну інформацію про початок спорудження гірськолижного комплексу на схилах гори Говерла. Запевняю Вас, що ніякого будівництва там не ведеться. В цьому нещодавно переконалась і комісія з Міністерства екології та природних ресурсів і те саме могли б зробити і Ви, якби відвідали наші Карпати.

В дійсності на спортивно-тренувальній базі “Заросляк”, яка є найбільш високогірною в Україні і була збудована задовго до утворення Карпатського національного природного парку на відстані 3,5 км. від г. Говерла на території, що відноситься до рекреаційно-господарської зони, зараз закінчується будівництво трампліну для фрістайлу, площею 0,7 га. Будівництво було ініційоване Держкомспортом в 1998 році і ведеться згідно з дозволом Мінкобезпеки та чинним законодавством України. Його функціонування не становитиме ніякої загрози для тваринного та рослинного світу заповідника.

З побажанням успіхів
у Вашій діяльності і
запрошенням у Карпати

Заступник голови
обласної державної адміністрації

Микола Шкрібляк

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

 01601, м. Київ-1, МСП, вул. Хрещатик, 5
 тел.: (044) 226-24-28; факс: (044) 229-83-83

 На № 1212.2000 від № 5602/19-12/5-684

Буянову Петру Марковичу

вул. Бучми, 22, кв. 124, м. Херсон, 73034

Щодо збереження гори Говерли

Шановний Петре Марковичу!

Міністерство екології та природних ресурсів України розглянуло Ваше звернення від 04.12.2000р. щодо збереження гори Говерли і повідомляє.

Клопотання про будівництво гірськолижного комплексу на схилах гори Говерли було подано Івано-Франківською обласною державною адміністрацією, проте, Мінекоресурсів України врахувало численні звернення громадських організацій, установ, думку провідних вчених, зокрема, директора Інституту екології Карпат Національної академії наук України академіка М.А.Голубця, професора С.М.Стойка і запропонувало облдержадміністрації вивчити можливість подібного будівництва на схилах інших гірських масивів.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.12.94р. №813 «Про подальший розвиток зимових видів спорту та підготовку спортсменів України до XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 року», на значній відстані від заповідної гори Говерли на прилеглій території Ворохтянської науково-спортивної бази «Заросляк» (квартал 24, виділ 54 Говерлянського лісництва Карпатського національного природного парку) у 1998 році розпочато будівництво траси і трампліна для фрістайлу.

Перевіркою встановлено, що згадане будівництво об'єкта здійснюється при відсутності позитивного висновку державної екологічної експертизи. Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища винесено рішення від 13.11.2000р. №7 про тимчасову заборону (зупинення) з 20 листопада 2000р. будівництва трампліна для фрістайлу в кварталі 24, виділі 54 Говерлянського лісництва Карпатського національного природного парку до виконання пред'явлених дирекції Ворохтянської високогірної навчально-спортивної бази «Заросляк» вимог щодо усунення у встановлені терміни виявлених недоліків і порушень.

Мінекоресурсів України поділяє Вашу стурбованість стосовно збереження природних комплексів -Українських Карпат, зокрема, заповідної гори Говерли та надіється на подальшу співпрацю для збереження і відновлення природних ресурсів України.

З повагою,

Заступник Міністра

М. Стеценко

Як ми й обіцяли, пропонуємо вам матеріал Ольги Разбаш — Керівника регіонального громадського центру “Екологія та правозахист” (Росія), про деякі правові аспекти практики ведення судових справ, які пов’язані з екологічними правопорушеннями.

Ольга РАЗБАШ
Регіональний громадський центр
«Екологія і правозахист»

НЕКОТОРЫЕ ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРАКТИКИ ВЕДЕНИЯ СУДЕБНЫХ ДЕЛ, СВЯЗАННЫХ С ЭКОЛОГИЧЕСКИМИ ПРАВОНАРУШЕНИЯМИ

С момента вступления в силу первого российского Закона «Об охране окружающей природной среды» в марте 1992 г., в котором впервые за всю историю существования советского, а затем российского экологического права были закреплены права граждан и общественных организаций на получение экологической информации, на участие в принятии экологически значимых решений, на возмещение ущерба, причиненного здоровью и имуществу экологическими правонарушениями, судебных дел этой категории было не так уж и много — не более сотни.

Даже при такой, сравнительно небольшой для России судебной практики в этой области, можно с уверенностью выделить некоторые категории дел по искам и жалобам граждан или неправительственных общественных организаций (НПО), определить ключевые проблемы, с которыми сталкиваются обращающиеся в суды за защитой своих нарушенных экологических прав граждане и общественные организации.

1. Защита права на благоприятную окружающую среду. Роль Конституции РФ.

В Конституции РФ 1993 г. были закреплены основные права и свободы человека, аналогичные самым главным международным принципам, хотя длительное время — вплоть до февраля 1998 года, Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод не была ратифицирована российским парламентом.

Более того, кроме тех прав, которые касаются доступа к информации, в том числе экологической, права общественности участвовать в приня-

тии решений и права на доступ к правосудию, в статье 42 Конституции РФ закреплено конституционное право «каждого на благоприятную окружающую среду и на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением».

Статья 18 Конституции РФ декларировала, что конституционные права и свободы россиян являются непосредственно действующими и не подлежат ущемлению.

Поэтому практически во всех известных судебных делах граждане, НПО, прокуроры активно использовали положения Конституции РФ для защиты экологических прав граждан, их права на своевременную полную и достоверную экологическую информацию, на участие в принятии экологически значимых решений. Так, в иске в Вологодский областной арбитражный суд по защите Национального Парка «Русский Север» были использованы положения ст. 24, 29, 42, 52 Конституции РФ для защиты прав граждан на благоприятную окружающую среду, на информацию, на участие в решении местной администрации о строительстве полигона для бытовых отходов в центре особо охраняемой территории.

В деле об обжаловании решения администрации г. Владимира о согласовании строительства полигона для токсичных промышленных отходов на водоохранных территориях, занятых лесами первой категории, граждане и прокурор также использовали положения ст. 32, 42 и 29 Конституции РФ, защищая свое право на благоприятную среду обитания, на учет мнения населения при принятии таких экологически важных решений на самой ранней стадии при размещении объекта, которые на много лет вперед определяют условия проживания на данной территории.

2. Дела о праве на экологическую информацию.

Каждый также имеет право — в соответствии со статьей 41 Конституции — на охрану здоровья и информацию о состоянии своего здоровья, о «фактах, создающих угрозу для жизни и здоровья людей». Должностные лица несут ответственность — вплоть до уголовной — за сокрытие от общественности этих фактов и обстоятельств. Однако в России нет специального закона о доступе именно к экологической информации, хотя проект такого модельного закона обсужден на Межпарламентской сессии стран-членов СНГ 5 декабря 1997 г. в Санкт-Петербурге и принят в качестве базовой модели для стран-членов СНГ.

Право на получение и доступ к экологической информации в период с 1991 г. по 1993 г. было закреплено в ст. 12, 13 Закона РФ «Об охране окружающей природной среды», и в ст. 5 Закона РСФСР «О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения». С декабря 1993 г. это является конституционным правом, которое, как уже отмечалось, закреплено в статье 42 Конституции РФ. В 1995 г. был принят Федеральный Закон «Об информации, информатизации и защите информации», в котором закреплен ряд весьма важных положений об обращении с информацией, ее категориях. Так, в частности, в п. 1 ст. 12 этого закона предусмотрено право граждан на ознакомление с интересующей их информацией, что корреспондирует со ст. 24 Конституции РФ. Доступ к документам («сырой» информации, необработанной, первоначальной, исходной) должны обеспечить гражданам или НПО органы государственной власти и организации, ответственные за формирование и использование информационных ресурсов и информационных систем, они должны создать все необходимые условия для оперативного и полного предоставления такого доступа — в соответствии с их уставами или положениями. Как показывает практика, именно этот вопрос зачастую вызывает наибольшие трудности у ответственных должностных лиц, работающих с запросами общественности. Что есть «доступ», «ознакомление», «предоставление» экологической информации? Каковы пределы такого доступа и ознакомления? Именно вокруг этого и возникают жаркие споры, переходящие в судебные жалобы или иски.

Отказ в предоставлении доступа к экологической информации может быть обжалован в суде общей юрисдикции как нарушение конституционного права граждан — в соответствии с

целым рядом статей Конституции РФ, которая является Верховным Законом России прямого действия. Постановлением Верховного Суда РФ в октябре 1995 г. всем судам предписывается применять нормы Конституции РФ — в особенности касающиеся прав и свобод человека, непосредственно, даже когда нет специального федерального закона на эту тему.

Примером может служить жалоба жительницы Тонкого района Оренбургской области (дело Лунева) (1995-1996 гг.) на отказ Минздрава в предоставлении информации, непосредственно имеющей отношение к состоянию ее здоровья, пострадавшего от проведенного в 1954 г. испытания ядерной бомбы на Топком полигоне. Лунева была вынуждена обратиться в народный суд, в ходе судебного разбирательства документы были представлены для ознакомления.

Данные положения действующего законодательства все чаще и чаще используются гражданами, их группами или общественными организациями для защиты своего права на экологическую информацию.

Весьма существенным осложнением является на практике то, что в действующем российском законодательстве нет определения экологической информации. Анализ соответствующих статей вышеназванных законов приводит к выводу о том, что не может быть засекреченной информация о состоянии окружающей среды, ее загрязнении, выбросах, состоянии здоровья населения, санитарно-эпидемиологическая информация, информация о стихийных бедствиях, катастрофах, чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера. Но все же отсутствие четкого определения вызывает большие споры и разночтения.

В федеральном законодательстве детально не закреплены общие принципы и процедуры предоставления информации, органам госвласти и управления предоставлены весьма широкие полномочия по собственному усмотрению определять детали этих процедур. Весьма прогрессивным является положение, в силу которого перечни информации и услуг по информационному обеспечению, сведения о порядке и условиях доступа к информационным ресурсам и информационным системам их владельцы должны предоставлять гражданам или НПО бесплатно.

В законодательстве не содержится подробной процедуры отказа в предоставлении запрошенной информации, имеется перечень

сведений, составляющих государственную тайну (закреплен в Законе РФ «О внесении изменений и дополнений в Закон РФ «О государственной тайне» 1997 г.).

Помимо общего правила, где сказано, что запрашивающий информацию не обязан обосновывать причину, по которой такой запрос направлен, в различных правовых нормах, в Конституции РФ (ст. 24) все же содержится указание на обязанность предоставлять гражданам возможность ознакомиться с информацией, непосредственно затрагивающей их права и свободы, т.е. можно сделать вывод о том, что необходима «заинтересованность» запрашивающего. Право на получение информации и/или экологической информации по запросу имеют и физические и юридические лица Российской Федерации, иностранные граждане и лица без гражданства, находящиеся на территории РФ.

Проблемы:

- Общественность имеет право запрашивать и получать информацию в той форме, в которой она существует, т.е. конкретизировать в запросе форму запрашиваемой информации. Однако, как выше было указано, в соответствии со ст. 24 Конституции РФ, соответствующие госорганы или органы местного самоуправления обязаны лишь предоставить возможность ознакомления с запрашиваемой информацией, т.е. они не обязаны предоставлять копии информации (документов).
- На практике часто возникает вопрос: если органы публичной власти не обладают запрашиваемой экологической информацией, которая была запрошена, ответственны ли они за ее получение от других ведомств для предоставления ее по запросу?

Закон «Об охране окружающей природной среды» (ст. 6-10) предписывает органам, специально уполномоченным в области охраны окружающей природной среды, обеспечивать граждан и общественность необходимой экологической информацией, оказывать гражданам и общественным организациям всяческое содействие в получении такой информации. Таким образом, они за нее ответственны. Государственные органы, специально уполномоченные в области охраны окружающей среды, имеют право получать от министерств, ведомств, предприятий, учреждений, организаций всех форм собственности экологическую информацию бесплатно. Таким образом, в законе содержатся

реальные гарантии такого содействия общественности со стороны государственных органов со специальной компетенцией в области охраны природы. Отсутствие такой помощи со стороны этих органов может быть расценено гражданином или НПО как бездействие, невыполнение своих прямых функций или обязанностей должностным лицом, и, соответственно, может быть обжаловано в суде как нарушающее требования закона и нарушающее права граждан.

В законодательстве указаны основания для отказа в предоставлении информации: если запрашиваемые сведения являются сведениями, составляющими государственную тайну, коммерческую или служебную тайны, личные данные.

Из принятых в 1997 г. дополнений и изменений к Закону «О государственной тайне» очевидно, что сфера засекреченности расширяется, в особенности в отношении ядерных отходов и размещения и эксплуатации «специальных объектов», что, безусловно, существенно затруднит защиту гражданами своих конституционных экологических прав.

При этом указано, что сведения, которые не могут составлять служебную или коммерческую тайну, определяются законом и иными правовыми актами. В частности, необходимо учитывать Постановление Правительства РФ от 5 декабря 1992 г. о перечне сведений, которые не могут составлять коммерческую тайну: оно запрещает засекречивать информацию о выбросах и загрязнении окружающей среды, о ее состоянии. В этой области в ближайшем будущем будет происходить (и уже происходит) много споров и конфликтов, в том числе — и судебных.

При анализе разрозненных правовых норм по данной проблеме, содержащихся в различных законах и подзаконных актах, можно прийти к выводу, что имеется возможность применения т.н. «теста на наличие общественного интереса» — т.е. возможность раскрытия общественно-значимой информации. Для этого следует сопоставить соответствующие статьи Конституции РФ, Закона РФ «Об охране окружающей природной среды», «О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения», Федерального закона «Об информации», законодательство об архивах и публичных библиотеках, о государственной тайне, нормы ГК РФ, законодательство о безопасности, акты министерств и ведомств.

За последние годы активной всеобщей демократизации под давлением общественности было раскрыто много ранее засекреченной информации, приняты правовые нормы, гаран-

тирующие принципы открытости информации о правах и свободах граждан. Как закреплено в действующем российском законодательстве, органы госвласти и управления должны действовать на принципах информационной открытости. В соответствии с указанным выше Постановлением Правительства РФ, помимо данных о загрязнении и выбросах в окружающую среду, о состоянии окружающей среды и здоровья населения, о чрезвычайных ситуациях, такая информация, как данные о нарушениях антимонопольного законодательства, несоблюдение правил и техники безопасности труда на предприятиях независимо от формы собственности, данные о качестве реализуемой населению продукции, другие факты о нарушении действующего российского законодательства не могут являться служебной или коммерческой тайной. Эти положения часто используются гражданами, обращающимися в суд за защитой своего права на экологическую информацию.

В п. 3 этого, очень важного, постановления предусмотрена обязанность администрации частных предприятий, отдельных предпринимателей, высших должностных лиц государственных или муниципальных предприятий предоставлять перечисленную выше информацию специально уполномоченным органам, действующим в пределах своей компетенции (например, органам государственного контроля, следственным или судебным органам).

НПО имеют право — в соответствии со ст. 13 Закона РФ «Об охране окружающей природной среды», ст. 5 Закона РФ «О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения» и статьями законов об общественных и некоммерческих организациях и объединениях — требовать предоставления своевременной, полной и достоверной информации о загрязнении окружающей среды, мерах по охране природы, а также информации, касающейся здоровья населения и воздействия на него. Эта информация, бесспорно, представляет общественный интерес, именно этот принцип и лежит в ее «обязательной открытости и доступности». Таким образом, с учетом также и законодательства о профсоюзах, НПО имеют право требовать такую информацию непосредственно от предприятий — независимо от форм собственности, и последние обязаны ее предоставлять. Это является одним из основных принципов общественного экологического контроля; проект положения о нем в настоящее время разрабатывается в Госкомэкологии в соответствии с рекомендациями общественности.

При достаточно широко декларированных правах общественности на получение информации (включая экологическую), которая представляет общественный интерес, анализ множества подзаконных ведомственных актов (инструкций, положений, правил) и практики их применения позволяет сделать следующий вывод:

хотя такая процедура и возможна на административном (внесудебном) уровне, должностным лицам предоставлены широкие дискретные полномочия по решению о рассекречивании, но с учетом традиций и практики нашего пост-советского государства, скорее всего, общественность может добиться реализации своего права на информацию только через процесс обжалования в судебном порядке отказов в предоставлении информации.

3. Иски о возмещении ущерба здоровью, причиненного экологическими правонарушениями.

Эта категория дел не получила своего должного развития из-за крайней сложности показывания причинно-следственной связи между экологическим правонарушением (каким-либо видом загрязнения окружающей среды — питьевой воды, воздуха, почвы) и возникшим у конкретного человека заболеванием, утратой трудоспособности. Некоторый прогресс в деле восстановления справедливости наблюдается по искам граждан, относящихся к специально защищенным категориям (например, «чернобыльцы»). Необходим закон о возмещении ущерба здоровью, причиненного экологическими правонарушениями, который бы предусмотрел механизм возмещения такого ущерба для многих пострадавших, годами добивающихся защиты своих нарушенных прав. В настоящее время Комитетом по экологии разрабатывается проект такого актуального закона.

4. Иски о возмещении морального вреда, причиненного экологическими правонарушениями.

Юристы-экологи, защищающие общественные интересы и экологические права граждан начали разрабатывать эти иски несколько лет назад, есть уже некоторые успехи. Такие иски более перспективны в суде, поскольку не всегда истцу необходимо прибегать к услугам медиков-экспертов, нет необходимости доказывать с помощью дорогостоящих экспертиз размер морального вреда, небольшая государственная пошлина.

Первый в РОССИИ «экологический» коллективный иск граждан — жителей района Москвы — Южное Бутово (183 истаца) — был предъявлен в 1992 г. Правительству Москвы и Москомприроде. Дело находилось в суде 5(!) лет, как только появилась норма в законе о компенсации морального вреда -истцы с помощью юристов-экологов из НПО дополнили свои исковые требования, чем осложнили положение ответчиков. В результате их настойчивости, последовательности, профессиональности оказанной им юридической помощи дело закончилось мировым соглашением, было сохранено более 3 тысяч деревьев, несколько малых рек и ручьев, что крайне ценно для Москвы.

Примером успешного судебного дела может служить иск жителей Муслюмово Челябинской области к заводу-загрязнителю о возмещении морального вреда, причиненного рождением ребенка с врожденными дефектами в результате многолетнего радиоактивного заражения почвы и воды в месте проживания семьи. Иск удовлетворен. Интересы пострадавшего ребенка и семьи представлял юрист-эколог из местного НПО.

В настоящее время еще не закончено рассмотрение иска жителей деревни Георгиевка Томской области к заводу-загрязнителю, который причинил огромный вред и здоровью, и имуществу граждан радиоактивным загрязнением, причинил им тяжелые физические и нравственные страдания, т.е. моральный вред.

Дело многодетной семьи в пос. Надвоицы (иск о компенсации морального вреда, причиненного химическим заводом троим детям, утратившим все зубы в результате неизлечимого заболевания)-трагический пример неповоротливости нашего правосудия, его неэффективности и зависимости от «градообразующих» промышленных объектов: дело находилось в суде несколько лет, не выдержав, покончил с собой отец пострадавших детей, впервые в гражданском «экологическом» процессе возбуждено уголовное дело против завода, а «воз и ныне там» — моральный вред детям и матери до сих пор не компенсирован!

Примером иска о возмещении материального ущерба, причиненного экологическим правонарушением, может также быть упоминавшийся уже коллективный иск жителей деревни Георгиевка (составная часть всех исковых требований). Однако, в таких исках опять-таки огромным препятствием для граждан является проблема доказывания причинно-следственной связи, необходимость проведения дорогостоящих

и длительных экспертиз для определения размера ущерба. Кроме того, весьма сложно — а в сельской местности практически невозможно пока найти действительно независимых экспертов, которые бы не боялись промышленных монстров, загрязняющих все вокруг и причиняющих много лет безнаказанно порой непоправимый ущерб и природе, и гражданам, и их детям.

5. Жалобы граждан на неправомерные действия должностных лиц.

Жалобы граждан на неправомерные действия должностных лиц или госорганов, выдавших различные согласования на строительство экологически вредных объектов — это наиболее распространенная на сегодняшний день категория экологических судебных дел.

В заключении хотелось бы отметить следующее. Доступ к правосудию российских граждан в целом закреплен в ряде положений Конституции РФ, в различных федеральных законах, процессуальных кодексах. Российские граждане и их объединения все чаще начинают использовать судебный способ защиты своих прав, отчаявшись найти справедливость путем обращения в административном порядке в вышестоящие органы с жалобами на нарушителей их экологических прав. Однако серьезные недостатки в системе правосудия, ее крайняя перегруженность, недостаточность финансирования, отсутствие у людей денежных средств для обращения в суд — все это подчас создает существенные препятствия. И все же там, где люди сплочены, они могут добиться ощутимых результатов. Кроме того, имеется конституционное право для каждого человека обратиться в соответствии с международными договорами РФ в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты.

После ратификации Россией в феврале 1998 г. Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод (1953 г.) для граждан РФ открылась возможность обращаться в европейские межгосударственные органы (Комиссию по правам человека и Страсбургский Международный Суд) за защитой своих прав. И хотя это сложная и длительная процедура, имеющая больше политическое значение, все же ее наличие постепенно будет влиять и на российское правосудие, в том числе и в области защиты экологических общественных интересов и прав граждан. ■

Ірина ТУСТАНОВСЬКА

к.ю.н., віце-президент
БФ "Екоправо-Львів"
доцент ЛНУ імені Івана Франка

- ◆ На сьогоднішній день численні наукові дискусії точаться не навколо питання можливості зміни клімату, а стосовно того, наскільки підвищиться температура на планеті і яким чином таке потепління впливатиме на довкілля та здоров'я людей.
- ◆ Кінцевою метою Конвенції "Про зміну клімату" є "стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допустить небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему".
- ◆ Основним досягненням Протоколу є визначення кількісних зобов'язань Сторін щодо зменшення викидів парникових газів і встановлення конкретних термінів досягнення цих результатів.
- ◆ Більшість екологів погоджується з тим, що основним фокусом Протоколу має бути не діяльність, пов'язана із абсорбцією парникових газів (наприклад із лісовідновленням), а зменшення викидів парникових газів від згоряння органічного палива
- ◆ Протокол містить механізми, що дозволяють виконати його завдання спільними зусиллями держав. Такі механізми, зокрема механізми торгівлі викидами, спільного впровадження та чистого розвитку.
- ◆ У листопаді 2000 року у м. Гаазі (Нідерланди) відбулася Шоста конференція Сторін-учасниць Конвенції.
- ◆ Основною вимогою Протоколу для України є стабілізація викидів парникових газів протягом 2008–2012 років на рівні 1990 року.

ЗМІНА КЛІМАТУ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Зміна клімату — одна із найактуальніших проблем сучасності, яка за умови її ігнорування, призведе до незворотних негативних наслідків в екосистемах довкілля.

Підвищення температури на планеті, а через це — підвищення рівнів морів та океанів, затоплення великих територій суші, а в деяких випадках навіть цілих острівних держав, збільшення частоти ураганів та штормів, опустелювання, тиф та малярія — це лише деякі прогнози та реалії сьогодення.

Основною причиною зміни клімату є перевищення концентрацій парникових газів в атмосфері. Парникові гази (основні — це двоокис вуглецю, метан, окис азоту, гідрофторовуглець), які отримали свою назву через спорідненість їх дій із механізмом дії скляних парників, дозволяють сонячному випромінюванню проходити через атмосферу, при цьому затримуючи інфрачервоне випромінювання близько до земної поверхні. В першу чергу, джерелами викидів таких газів слугують технологічні процеси згоряння органічного палива, починаючи від роботи електростанцій і закінчуючи автотранспортом та багато інших.

Усвідомлення всього спектру проблеми зміни клімату¹ приходило поступово. Ще у 1896 році шведський вчений Археніус дійшов до висновку, що викиди двоокису вуглецю від згоряння органічного палива можуть спричинити глобальне потепління на нашій планеті. Проте, лише наприкінці 70-х років ХХ століття вчені серйозно замислилися над цією проблемою. Можна стверджувати, що на сьогоднішній день чисельні наукові дискусії точаться не навколо питання можливості зміни клімату, а навколо питання — наскільки підвищиться температура на планеті і, яким чином таке потепління впливатиме на довкілля та здоров'я людей.

У 1988 році Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) створили Міжурядову комісію зі зміни клімату. Завданням цієї комісії було визначення наукових, технічних та економічних засад щодо зміни клімату з метою подальшої розробки міжнародної конвенції. У 1992 році на конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро була прийнята **Рамкова Конвенція ООН "Про зміну клімату"**, яка була підписана 154 державами світу. На теперішній час, вказана Конвенція ратифікована 186 державами.

Кінцева мета Конвенції "Про зміну клімату" (у подальшому "Конвенція") полягає у "стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему". Конвенція базується на чотирьох основних принципах.

- (1) Справедливість. Держави виходили з тезису, що основна відповідальність за збільшення обсягів парникових газів в атмосфері лежить на розвинутих країнах². Країни, що розвиваються, можуть виявитися неспроможними у подоланні негативних наслідків зміни клімату самостійно.
- (2) Необхідність попереджувальних заходів. Недостатня наукова визначеність щодо конкретних наслідків зміни клімату не може бути підста-

вою для віддалення терміну прийняття таких заходів.

- (3) Економічна ефективність. Політика і заходи, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату повинні бути економічно ефективними для забезпечення глобальних благ при найменших можливих витратах.
- (4) Стійкий розвиток. Тлумачення цього терміну до сих пір дискутується, проте, вперше воно було визначено як "розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби"³.

Конвенція умовно поділяє держави на чотири категорії:

- (1) усі Сторони, тобто всі держави, які є учасниками Конвенції;
- (2) Сторони "додатку 1" до яких належать розвинуті країни та країни із перехідною економікою;
- (3) Сторони "додатку 2" до яких належать лише розвинуті країни;
- (4) Сторони, що не входять до "додатку 1", тобто країни, які розвиваються.

Цей поділ є принципово важливим для розуміння зобов'язань Конвенції та її подальших документів. На всі Сторони (ст. 4(1) Конвенції) покладаються завдання: розробляти і публікувати національні кадастри антропогенних викидів; здійснювати і публікувати національні і регіональні програми щодо пом'якшення наслідків зміни клімату; співпрацювати у розробці, застосуванні і розповсюдженні, включаючи передачу технологій, методів і процесів, які дають можливість обмежити, знизити або припинити антропогенні викиди парникових газів в секторах енергетики, транспорту, промисловості, сільського та лісового господарства, вилучення відходів та ін.; сприяти раціональному використанню поглиначів і накопичувачів парникових

¹ Не вдаючись до ретельного аналізу наукових аспектів, слід зауважити, що зміна клімату в глобальному масштабі призводить до глобального потепління, проте, як доводять науковці, в окремих регіонах (в регіональному масштабі) може спостерігатися похолодання. Саме тому проблема визначається як "зміна клімату" чи "глобальне потепління". Дет. див. M.Soroos, The Engangered Atmosphere, 31 (1997).

² На країни Північної Америки та Європи припадає 85 процентів антропогенних викидів оксиду вуглецю в атмосферу. Не дивлячись на те, що Китай стоїть на другому місці за викидами CO₂ в атмосферу після Сполучених Штатів, його викиди на людину складають менш ніж 1/8 від долі Сполучених Штатів, на Індію припадає менш ніж 1/20 від викидів Сполучених Штатів. Дет.див.: World Resources Institute, Atmosphere and Climate, in World Resoures 1996-97, at 315-25.

³ Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). М.: Прогресс, 1989.

газів (ліси, океани); враховувати пов'язані із зміною клімату міркування при проведенні своєї соціальної, економічної і екологічної політики; співпрацювати та співробітничати з іншими сторонами з приводу питань зміни клімату та ін.

Базуючись на вищезгаданому принципі справедливості, основні зобов'язання щодо стабілізації викидів антропогенних парникових газів в атмосферу несуть розвинуті країни та країни з перехідною економікою (Сторони “додатку 1”). У ст. 4(2), зокрема зазначається, що “кожна з цих Сторін проводить національну політику і застосовує відповідні заходи у пом'якшенні наслідків зміни клімату шляхом обмеження своїх антропогенних викидів парникових газів і захисту та підвищення якості своїх поглиначів і накопичувачів парникових газів... З метою сприяння прогресу у цьому напрямку кожна з цих Сторін... подає... на періодичній основі, докладну інформацію про свої політику і заходи, про які йдеться ... вище, а також про прогнозовані у зв'язку з ними антропогенні викиди із джерел та абсорбцію поглиначами парникових газів... з тим, щоб індивідуально або спільно повернутися до своїх антропогенних викидів двоокису вуглецю та інших парникових газів 1990 року”.

Крім вищезазначених зобов'язань розвинуті країни або Сторони “додатку 2” надають фінансову допомогу та передачу відповідних технологій країнам, що розвиваються з метою вирішення останніми завдань Конвенції (ст. ст. 4(3,4,5), 11, 12(4)).

Аналізуючи мову зобов'язань Сторін, не важко дійти до висновку, що вона позбавлена будь-яких імперативних приписів. Тому її прийняття, хоч і явилось одним з основних кроків на шляху до стабілізації парникових газів в атмосфері, проте, реально цю проблему не вирішило⁴. Однак заслуговує на увагу інституційний режим Конвенції, що був створений для подаль-

шої імплементації її завдань. Зокрема, тут надаються значні повноваження Конференції Сторін у подальших переговорах із впровадження⁵, режим протоколів та додатків, контрольні функції Секретаріату, створення Допоміжного органу для консультування по науковим та технічним аспектам і Допоміжного органу по здійсненню Конвенції та ін.

На першій конференції Сторін, що відбулася у Берліні в 1995 році, було визначено, що зобов'язання Сторін “додатку 1” не є адекватними. З метою конкретизації та посилення зобов'язань та механізмів Конвенції після двох років переговорів у 1997 році був прийнятий **Київський Протокол зі зміни клімату**.

Київський протокол зі зміни клімату (у подальшому “Протокол”) вступить в силу після його ратифікації 55 Сторонами, у тому числі розвинутими країнами і країнами з перехідною економікою (Сторонами “додатку 1”), викиди двоокису вуглецю яких, у 1990 році склали у сукупності 55 % загальних викидів. На сьогоднішній день 84 країни підписали і 29 ратифікували Протокол (проте, ратифікація відбулася лише в країнах, що розвиваються, тобто в таких, що не входять до “додатку 1” і найменш забруднюють атмосферу парниковими газами).⁶ Очевидним є те, що ратифікація Протоколу державами, на які покладаються основні зобов'язання можлива лише тоді, коли буде чітко визначено, яким чином Протокол буде впроваджуватися у життя.

Основним досягненням Протоколу є визначення кількісних зобов'язань Сторін щодо зменшення викидів парникових газів і встановлення конкретних термінів досягнення цих результатів. Відповідно до Протоколу, у перший період дії зобов'язань (2008-2012 роки) більшість країн Європейського Союзу мають зменшити свої викиди на 8 % від рівня 1990 року, Сполучені Штати — на 7 %, Канада — на

⁴ Відсутність чітких юридично обов'язкових зобов'язань Сторін пояснюється у першу чергу широким лобюванням власних інтересів представниками нафтової, вугільної та машинобудівної індустрії. Такі блоки країн як “JUSCANNZ” (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія) та країни ОПЕК (картель експортерів нафти) відстоювали найменш прогресивні з екологічної точки зору позиції. Див.: D. Goldberg, As the World Burns: Negotiating the Framework Convention on Climate Change, 5 Geo.Int'l Envtl.L.Rev.239, 244-51 (1993).

⁵ Відповідно до Ст.Ст. 4(2)(д) та 7(2)(а), Конференція Сторін наділена повноваженням проводити періодичний огляд зобов'язань Сторін у світлі мети Конвенції, досвіду, набутого під час її здійснення, та розвитку наукових і технічних знань.

⁶ Багато Сторін Конвенції, у тому числі країни Європейського Союзу, хотіли би бачити Протокол таким, що вступив у силу до 2002 року, тобто до десятирічного ювілею прийняття Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату. Проте такі держави як США, Канада та деякі інші країни погрожують не ратифікувати Протокол, якщо певні його процедури не будуть їх влаштовувати. Зважаючи на те, що саме ці країни здійснювали найбільші викиди парникових газів в атмосферу у 1990 році (і продовжують їх здійснювати) існує серйозна загроза залишення Протоколу таким, що не вступить до дії.

6 %, Україна та Росія мають стабілізувати свої викиди на рівні 1990 року⁷. При цьому деякі розвинуті країни, такі як Австралія і Ісландія, що здійснювали доволі незначні викиди парникових газів у 1990 році можуть, відповідно до Протоколу і потреб економічного розвитку, дозволити збільшення таких викидів від рівня 1990 року відповідно на 8 та 7 відсотків.

Завдання, що поставлені у Протоколі, можуть виконуватися не лише через безпосереднє зменшення антропогенних викидів парникових газів в атмосферу, але й через контрольоване людиною збільшення абсорбції таких газів *поглиначами* (такими як ліс, океани та ін.). Ст. 3 (З) дозволяє державам “додатку 1” для виконання своїх зобов’язань “використовувати чисті зміни у величині викидів із джерел і абсорбції поглиначами парникових газів, що є прямим наслідком діяльності людини в галузі змін у землекористуванні і в лісовому господарстві, обмежень, починаючи з 1990 року, залісненням, лісовідновленням та збезлісненням, що вимірюються як такі, що надаються до перевірки змін в накопиченнях вуглецю в кожний період дії зобов’язань”. Це положення не відзначається чіткістю і залишається відкритим до тлумачення. Умови, правила та керівні принципи, що стосуються того, які додаткові види людської діяльності, пов’язані з абсорбцією поглиначами парникових газів вираховуються із кількості загальних зобов’язань Сторін наразі є предметом гострої дискусії. Більшість екологів⁸ погоджуються із тим, що основним фокусом Протоколу має бути не діяльність пов’язана із абсорбцією парникових газів (наприклад із лісовідновленням), але ж власне зменшення викидів парникових газів від згоряння органічного палива. На це існує низка причин, зокрема: проекти щодо абсорбції парникових газів є значно дешевшими ніж ті, що спрямовані на зменшення викидів, це може призвести до того, що країни концентруватимуть свою увагу не на причині забруднення

(викидах), а на подоланні його наслідків (поглинанні); проекти, пов’язані із лісовідновленням мають бути предметом інших міжнародних зобов’язань, наприклад, Конвенції ООН про біорізноманіття та ін.⁹

Виходячи із презумпції, що для кліматичної системи не має суттєвої різниці, в якій частині світу відбуватиметься скорочення викидів парникових газів, Протокол містить механізми, що дозволяють виконати його завдання спільними зусиллями держав. Такі механізми, зокрема механізми торгівлі викидами, спільного впровадження та чистого розвитку, базуються на ринкових відносинах і дозволяють державам здійснювати купівлю-продаж умовних одиниць викидів з метою полегшення виконання ними своїх зобов’язань відповідно до Протоколу.

*Механізми міжнародної торгівлі викидами*¹⁰ між країнами, що віднесені до “додатку 1” — є одним з найбільш суперечливих у Протоколі. Чіткі правила такої торгівлі до кінця ще не з’ясовані. У загальному, вони зводяться до того, що держави, які досягнули (чи планують досягнути) у передбачений Протоколом термін скорочення викидів навіть у більшому обсязі ніж це закріплено їх зобов’язаннями, можуть продавати цю “різницю” (між зобов’язальними та фактичними викидами) тим країнам, які в силу фінансових, технічних чи інших причин не змогли (чи не зможуть) цього зробити. Найпростішим варіантом тут може виступати торгівля викидами між членами Європейського Союзу. Наприклад, Франція та Австрія мають доволі великі викиди парникових газів, проте, відносно ефективні виробничі процеси. Водночас економіка Іспанії, Португалії чи Греції не характеризується високою продуктивністю технологічних процесів. Тому Іспанії, Португалії чи Греції буде економічно вигідно досягнути скорочення викидів навіть у більшій частині, ніж це передбачено їх Кіотськими зобов’язаннями через реконструкцію своїх технологічних процесів та здійснити продаж квот, що залишилися

⁷ Більш детально про кількісні зобов’язання конкретних держав дивись у Додатку В Кіотського протоколу до Конвенції про зміну клімату.

⁸ Довгий час вважалося, що всі екологічні громадські організації не підтримають зарахування діяльності пов’язаної з абсорбцією парникових газів як шляхі досягнення Кіотських зобов’язань. Проте на 6-й конференції сторін в Гаазі позиція абсорбції була підтримана досить відомими у світі громадськими організаціями Співка занепокоєних науковців (UCS) та організація Збереження довкілля та екологічного захисту (NCED). Див: Ron Feemster, Disagreements over carbon sinks, The Earth Times, November 17, 2000.

⁹ Основні гравці останніх переговорів, що відбулися у Гаазі (Нідерланди) у листопаді 2000 р., Європейський Союз та Сполучені Штати так і не змогли домовитися до якої ступені поглиначі можуть бути використані з метою виконання Кіотських зобов’язань. При цьому Європейський Союз відстоював більш сприятливу з екологічної точки зору позицію.

¹⁰ Англ.— International Emissions Trading (IET)

Франції та Австрії.

Гострим питанням в контексті міжнародної торгівлі викидами є торгівля так званим “гарячим повітрям”. Внаслідок спаду економічного виробництва, такі країни з перехідною економікою, як Україна і Росія, можуть не лише досягнути виконання зобов’язань Кіотського протоколу щодо стабілізації викидів парникових газів на рівні 1990, але й перевиконати їх за відсутності будь-яких спеціальних зусиль щодо такого скорочення. Квоти, що вивільнюються при цьому (що складають різницю між Кіотськими зобов’язаннями та фактичними викидами) й отримали назву “гаряче повітря”. Більшість екологів схиляється до думки, що торгівля “гарячим повітрям” є не надто коректним екологічним інструментом через можливе отримання державою певних матеріальних благ не за конкретну діяльність щодо скорочення викидів, а внаслідок використання ситуації, що склалася в економіці країн перехідного періоду.

Наступним механізмом є *механізм спільного впровадження*¹¹. Аналогічно із механізмом торгівлі викидами, механізм спільного впровадження може здійснюватися лише між країнами “додатку 1”. Відповідно до Ст. 6 Кіотського Протоколу, “будь-яка сторона додатку 1, може передавати будь-який інший такій Стороні чи набувати в неї одиниці скорочення викидів, що отримані в результаті проектів, спрямованих на скорочення антропогенних викидів із джерел чи на збільшення абсорбції поглиначами парникових газів в будь-якому секторі економіки”. При цьому, Протокол визначає певні вимоги до таких проектів.

Держави, під свою відповідальність, можуть також уповноважувати здійснювати ці проекти своїх господарюючих суб’єктів. Наведемо гіпотетичний приклад проекту спільного впровадження. Німецька енергетична компанія вкладає інвестиції в будівництво газової електростанції на Україні. Виходячи із економічних реалій, Україна вкладає гроші не в газову енергетику, а в вугільну. Тобто, за відсутності німецького кредиту викиди парникових газів від вугільної енергетики України були би значно більшими, ніж від газової. Виражена в тонах CO₂ (двоокису вуглецю) різниця між зазначеними викидами, слугує базисом для калькуляції одиниць скорочення викидів та їх заліку в рахунок зобов’язань Німеччини. Зазначений при-

клад є вдалим поєднанням виконання вимог Кіотського протоколу та інвестування коштів у більш екологічно чисті технології. Проте, не всі технологічні процеси, що не призводять до значних викидів парникових газів в атмосферу, є нешкідливими з екологічної точки зору. Це стосується зокрема ядерної енергетики. Тому загальнопоширеною серед екологів є думка про реалізацію у механізмах спільного впровадження лише екологічно-чистих технологій та відповідне юридичне закріплення таких положень.

Основні засади механізму чистого розвитку¹², які визначаються у статті 12 Кіотського протоколу, є доволі подібними до механізмів спільного впровадження. Але, проекти чистого розвитку здійснюються розвинутими країнами разом із країнами, що не включені до “додатку 1”, тобто такими, що розвиваються. Їх метою є допомога останнім у досягнення сталого розвитку. Наступна різниця між проектами механізму чистого розвитку з проектами спільного впровадження полягає у тому, що у першому випадку, країна — реципієнт проекту (що не входить до “додатку 1”), не має жодних зобов’язань щодо скорочення кількості викидів парникових газів. Всі досягнуті скорочення викидів в країнах, що розвиваються за рахунок таких проектів будуть вираховуватись із зобов’язань країн, які започаткували проект. Починаючи з 2000 року держави чи їх господарюючі суб’єкти можуть здійснювати проекти механізму чистого розвитку, накопичуючи при цьому сертифіковані скорочення викидів для їх подальшого включення в рахунок зобов’язань 2008-2012 року.

Положення щодо виконання зобов’язань Сторін у загальному вигляді закріплені у статті 18 Протоколу. Необхідно підкреслити, що ключовим моментом у забезпеченні ефективної дії Протоколу є наявність системи юридично обов’язкових наслідків за недотримання її положень, які на сьогоднішній день є відсутніми і також є предметом гострої дискусії Сторін.

У листопаді 2000 року у м. Гаазі (Нідерланди) відбулася Шоста Конференція Сторін-учасниць Конвенції. На ній очікувалося досягнути згоди у спірних ключових питаннях Протоколу. Після двох тижнів переговорів були вироблені процедури фінансової допомоги та механізми передачі технологій, які здійснюватимуться розвинутими країнами з метою збалансуван-

¹¹ Англ. — Joint Implementation (JI)

¹² Англ. — Clean Development Mechanism (CDM)

ня кількості антропогенних викидів парникових газів. Однак, умови і процедури міжнародної торгівлі викидами, механізмів чистого розвитку, правила підрахунку і зарахування зменшення концентрації парникових газів в атмосфері через їх абсорбцію поглиначами, а також режим виконання зобов'язань внаслідок протистоянь різних політичних сил, так і не були розроблені.

Доки триватимуть міжнародні переговори щодо вдосконалення міжнародних процедур, держави на своєму національному рівні вже сьогодні мають розпочинати діяльність, спрямовану на запобігання негативним змінам клімату.

Розроблення ефективних законодавчих інструментів — є одним з основних шляхів вирішення цієї загальнолюдської проблеми. 9 травня 1995 року Україна підписала, а 29 жовтня 1996 року ратифікувала Рамкову конвенцію ООН “Про зміну клімату”; 11 грудня 1997 р. Україна підписала Кіотський протокол до вищезгаданої Конвенції. Як вже зазначалося, основною вимогою протоколу для України є стабілізація викидів парникових газів протягом 2008-2012 років на рівні 1990 року. Яким же чином Україна зможе виконати свої міжнародні зобов'язання, **як українське законодавство регулює питання зміни клімату та, які шляхи його вдосконалення.**

На сьогодні терміни “зміна клімату” чи “парникові гази” можна знайти лише у декількох законодавчих актах України, що віднесені до атмосфероповітряного законодавства. Проте, ця проблема є набагато ширшою і для її вирішення на законодавчому рівні слід підходити комплексно, враховуючи всі фактори негативного впливу на клімат, можливості абсорбції парникових газів, організаційні, фінансові та інші аспекти. Аналізуючи міжнародно-правові норми та діюче українське законодавство можна визначити наступні напрями вдосконалення останнього з питань запобігання негативним змінам клімату.

1. Вдосконалення правових основ управління в сфері зміни клімату.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 1999 р.¹³ була створена Міжвідомча комісія із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Цей крок сприятиме ефективності здійснення управління щодо стабілізації викидів парникових газів в атмосферу. Однак, проблеми в координації та розподілі функцій з цього предмету в системі органів управління залишилися. До органів, в компетенцію яких, тим чи іншим чином має належати здійснення заходів пов'язаних із зменшенням ризику зміни клімату відносяться: Міністерство екології та природних ресурсів; Міністерство енергетики; Державний комітет по енергозбереженню та енергоефективності; Міністерство охорони здоров'я; Міністерство економіки; Державний комітет по гідрометеорології; Міністерство вугільної промисловості; Державний комітет лісового господарства; Державний комітет статистики. Необхідним видається чітке розмежування та закріплення у відповідних положеннях функцій пов'язаних із сферою зміни клімату між вказаними суб'єктами. Нещодавно у складі Міністерства екології та природних ресурсів було організовано Департамент зі зміни клімату. Саме на нього доцільно покласти функції здійснення координації між вищезгаданими міністерствами та відомствам.

2. Визначення компетенції органів місцевого самоврядування з питань зміни клімату.

Певна активність з приводу стабілізації викидів парникових газів відбувається на рівні загальнонаціональних міністерств та відомств. Органи місцевого самоврядування до цих процесів не залучені. Уявляється за доцільне внести відповідні зміни у Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”¹⁴, де визначити функції цих суб'єктів у сфері зміни клімату.

3. Розробка окремого розділу “Про зміну клімату” в Законі України “Про охорону атмосферного повітря”¹⁵.

Відносини з приводу негативного впливу на клімат майже не врегульовані в атмосфероповітряному законодавстві України. Ст. 18 (ч. 2) Закону України “Про охорону атмосферного повітря” вказує: що “підприємства, установи і організації відповідно до міжнародних угод зобов'язані скорочувати і в подальшому повністю припинити виробництво і використання хімічних речовин, що шкідливо вплива-

¹³ Офіційний вісник. — 1999. — № 15. — Ст. 613.

¹⁴ Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

¹⁵ Прийнятий 16 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 50. — Ст. 678.

ють на озоновий шар, а також скорочувати викиди діоксиду вуглецю та інших речовин, накопичення яких у атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату". Але жодними конкретними механізмами це положення не підкріплено.

29 травня 1996 р. була прийнята "Державна програма науково-технічного переоснащення системи гідрометеорологічних спостережень та базової мережі спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища"¹⁶. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. затверджена "Державна Кліматична програма України", де визначається перелік організаційно-технічних заходів та робіт з моніторингу клімату в Україні, і розроблення рекомендацій щодо стратегії реагування на вплив можливих змін клімату на природу й економіку України. 18 лютого 1999 р. прийнятий Закон України "Про гідрометеорологічну діяльність"¹⁷, який визначає її основні принципи, напрями, систему.

На мій погляд, назріла необхідність у закріпленні системи норм, пов'язаних із зміною клімату у єдиному блоці. Таким може бути окремий розділ Закону України "Про охорону атмосферного повітря".

4. Вдосконалення системи моніторингу¹⁸ в сфері охорони атмосферного повітря.

На сьогодні такий моніторинг проводиться відповідно до Законів України "Про охорону навколишнього природного середовища"¹⁹, "Про охорону атмосферного повітря", та "Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р.²⁰ Проте, парникові гази, про які йдеться в Кіотському протоколі, не є об'єктом спостереження згідно з вищевказаним Порядком. Необхідним є їх внесення до списку забруд-

нюючих речовин за якими проводиться моніторинг.

5. Доопрацювання кадастру парникових газів.

Такий кадастр був створений у 1996 році, проте його критерії, як зауважують фахівці, потребують суттєвої доробки. Зокрема, американські експерти наголошують на відсутності уніфікованої методики збору даних, належного контролю за їх якістю та верифікації.²¹ У зв'язку з тим, що збір даних здійснюють різні господарські міністерства та відомства за різними критеріями, завдання при зведенні цих даних ускладнюється.

6. Створення правових засад торгівлі викидів / правових засад реалізації проектів спільного провадження.

Реалізація цього напрямку передбачає серйозне опрацювання, а часом й переосмислення економічних механізмів охорони атмосферного повітря (зокрема, систему зборів за забруднення та використання атмосферного повітря), що міститься в українському екологічному законодавстві. Українські та іноземні експерти відмічають, що зазвичай господарючі суб'єкти не ознайомлені з можливостями, які відкриватимуться у разі торгівлі квотами на викиди. Після визначення законодавчих основ такої діяльності, інформативні функції у цьому випадку можуть виконувати господарські міністерства чи відомства.

7. Опрацювання системи фінансового забезпечення заходів із попередження зміни клімату.

Це може включати: (1) запровадження пільгової системи оподаткування для підприємств, що використовують сприятливі, з точки зору запобігання негативним змінам клімату, технології. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" у ст.48 передбачає систему стимулювання раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля шляхом надання пільг при оподаткуванні

¹⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1996 р. № 579.

¹⁷ Офіційний вісник України. — 1999. — № 11. — Ст.412.

¹⁸ Слід зазначити, що існує термінологічне розходження у поняттях екологічного моніторингу в українському та американському законодавстві. В українському законодавстві під ним розуміється система збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан довкілля. В американському законодавстві цей термін визначається також як здійснення контролю за виконанням чи дотриманням еколого-правових вимог. Це є однією з найпоширеніших помилок у перекладі англомовної літератури на українську чи російську.

¹⁹ Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст.546.

²⁰ Офіційний вісник України. — 1999. — № 10. — Ст.393.

²¹ Climate Change in Ukraine: An Institutional Capacity Assessment. September 1999. Pacific Northwest National Laboratory. Operated by Battelle for the U.S.Department of Energy.

підприємств, організацій і громадян, надання кредитів та ін. Надання субсидій, податкових кредитів та інших заходів стимулювання суб'єктів, в разі впровадження ними енергозберігаючих заходів, передбачено й у Законі України "Про енергозбереження" від 1 липня 1994 р.²² Проте вказані норми носять суто декларативний характер оскільки не підкріплюються нормами податкового законодавства України. Саме в останьому слід визначити вищезазначені заходи. (2) *Можливим є й регулювання інвестиційного режиму в залежності від використання чи невикористання нерезидентами енергозберігаючих технологій у процесі виробництва тієї чи іншої продукції.* (3) *Бажаним видається й впровадження окремої статті у державному та місцевих бюджетах, присвяченої зміні клімату.*

8. Одним з найважливіших етапів законодавчого забезпечення попередження погіршення зміни клімату є відповідне **енергетичне законодавство**. Прогресивними кроками на шляху скорочення кількості викидів парникових газів було прийняття Закону України від 1 липня 1994 р. "Про енергозбереження", Закону України від 16 жовтня 1997 р. "Про електроенергетику"²³, Закону України від 14 січня 2000 р. "Про альтернативні види рідкого та газового палива"²⁴. Однак й вони потребують вдосконалення. Наприклад, у Законі України "Про енергозбереження" відсутні положення щодо обліку енергії та відповідальності виробника та постачальника за зайві її витрати. Доречно передбачити заходи щодо попередження негативної зміни клімату у проекті Закону України "Про нафту і газ"²⁵.
9. **Аналізу та вдосконаленню** у світлі проблем, що висвічуються **підлягає лісове законодавство** (основою якого є Лісовий кодекс України); **сільськогосподарське законодавство** (наразі очікується прийняття нового Земельного кодексу України; особливої уваги тут заслуговують також такі закони,

як "Про пестициди і агрохімікати"²⁶ та "Про племінну справу у тваринництві"²⁷; **законодавство про відходи** (базовим законом якого є Закон України "Про відходи"²⁸).

10. Забезпечення активного інформування населення з проблем зміни клімату в Україні. Частково цього можна досягнути шляхом включення відповідного розділу до щорічної національної доповіді про стан довкілля в Україні та відповідних доповідей в областях, еколого-просвітницькою роботою органів Міністерства екології та природних ресурсів, а також інших міністерств та відомств. Доцільним буде створення автоматизованої системи бази даних з питань зміни клімату.

11. Удосконалення системи відповідальності за порушення вимог щодо недопущення несприятливої зміни клімату. Це стосується як внесення змін в галузеві закони (наприклад, в Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" чи в Закон України "Про електроенергетику"), так і в Кодекс України про адміністративні правопорушення та в Кримінальний кодекс.

Отже, це лише приблизні напрями-пропозиції щодо покращення українського законодавства з питань зміни клімату, необхідним уявляється проведення подальших досліджень. Очевидно, що таке вдосконалення законодавства має передбачати об'єднання зусиль фахівців різних галузей народного господарства, науковців, практиків, уряду та громадськості. ■

²² Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 30. — Ст.283.

²³ Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 1. — Ст.1.

²⁴ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 12. — Ст.94.

²⁵ Див. Постанову Верховної Ради України від 20 жовтня 1999 р.

²⁶ Прийнятий 2 березня 1995 р. Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 14. — Ст.91.

²⁷ Прийнятий 21 грудня 1999 р. Голос України. — 25.01.2000 № 13.

²⁸ Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 36-37. — Ст.242.

Андрій АНДРУСЕВИЧ

аспірант кафедри Міжнародного права
Львівського національного університету ім. І. Франка.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ООН З ТОЧКИ ЗОРУ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Існує кілька міжнародних процедур контролю за виконанням міжнародних угод у сфері прав людини. Такі процедури, з одного боку, створені на основі міжнародних угод універсального характеру у сфері прав людини (наприклад, міжнародного Пакту про громадянські і політичні права 1966 року та факультативного протоколу 1966 року до нього) і діють в системі ООН, і з іншого — на основі регіональних угод: Американської конвенції з прав людини, Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод та Африканської хартії прав людини і народів.

Механізм захисту прав людини у системі ООН включає кілька механізмів моніторингу за реалізацією міжнародних угод у сфері прав людини, деякі з яких включають і процедури розгляду скарг від окремих індивідів (правом приймати і розглядати скарги від індивідів наділені Комітет з прав людини, Комітет проти катувань та Комітет з ліквідації расової дискримінації). Обидва аспекти важливі з точки зору захисту екологічних прав людини: як механізми періодичного звітування держав, так і механізми розгляду скарг від окремих громадян.

З точки зору захисту екологічних прав людини можна розглядати Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з прав дитини та Комітет з ліквідації расової дискримінації. Це пояснюється тим, що вони були створені на основі міжнародно-правових угод, які містять права, пов'язані із правом на сприятливе навколишнє середовище чи іншими екологічними правами. Так, наприклад, Комітет з прав людини був створений на основі міжнародного Пакту про громадянські і політичні права, який закріплює право кожної людини на життя, яке тісно по-

в'язане із правом на сприятливе навколишнє середовище.

Першочерговим завданням Комітетів є розгляд доповідей держав-учасниць відповідних міжнародних угод про здійснені ними заходи для втілення у життя прав, визнаних такими угодами, і про прогрес, досягнутий у реалізації цих прав. У відповідь, Комітети надсилають державам свої доповіді. Процес звітування є не лише формальним, він виконує ряд важливих функцій. Так, підготовка національних доповідей дає можливість державі оцінити стан реалізації відповідних прав громадян та є своєрідним аналізом правової ситуації у цій сфері в державі. В свою чергу, це є основою розробки напрямків політики для досягнення реалізації таких прав. Окрім того, підготовка таких доповідей і їх розгляд комітетами сприяє розвитку діалогу між державою і зацікавленою громадськістю (зокрема, неурядовими організаціями, регіональними організаціями). Процес подання доповідей також сприяє обміну інформацією між самими державами-сторонами, що в свою чергу сприяє оцінці спільних труднощів у реалізації угод та розробленню шляхів їх подолання.

Протягом багатьох років держави включали у свої доповіді питання, що стосуються навколишнього середовища у контексті своїх зобов'язань за відповідними міжнародними угодами. Це відбувається, як зазначає К. Доммен, головним чином “через саму природу прав, які очевидно пов'язані із екологічними питаннями”¹, хоч частково це пояснюється існуванням прийнятих усіма згаданими комітетами керівних принципів щодо доповідей держав, у яких відповідні комітети звертають увагу держав на важливі, з точки зору комітетів, елементи та питання, які слід включати у національні доповіді.² Зокрема, Комітет

¹ Caroline Dommen. Claiming Environmental Rights: Some Possibilities Offered by the United Nations' Human Rights Mechanisms// 11 Geo. Int'l Envtl. L. Rev. 1. P.12.

² Див. General Guidelines Regarding the Form and Contents of Reports to be Submitted by States Parties, U.N. GAOR, U.N. Doc. CERD/C/70/Rev. 3 (1993).

з економічних, соціальних та культурних прав у своїх керівних принципах просить держави надавати інформацію про екологічні заходи у різному контексті. Наприклад, він радить державам надавати інформацію про доступ до питної води, про заходи, вжиті для покращення гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості та про заходи, вжиті для гарантування застосування технічного прогресу на користь кожної людини, включаючи заходи, спрямовані на забезпечення чистого і здорового довкілля.³ Керівні принципи Комітету також містять прохання до держав вказувати заходи, які були ними вжиті з метою покращення засобів виробництва, зберігання та розподілу продуктів харчування, сприяють чи, навпаки, перешкоджають реалізації права на достатнє харчування. Окрім того, керівні принципи вказують на важливість аналізу впливу таких заходів на екологічну стабільність.

Керівні принципи щодо звітування держав Комітету з прав дитини звертають увагу на важливість надання інформації про те, в якій мірі були враховані інтереси дітей при розробці програм розвитку та планування, включаючи політику у сфері транспорту та навколишнього середовища; про конкретні заходи, вжиті для боротьби із захворюваннями та недоїданням серед дітей шляхом, зокрема, надання належного харчування та доступу до питної води, беручи до уваги ризик та небезпеку екологічного забруднення та деградації.⁴

Як вже зазначалось, екологічні питання часто піднімаються державами у їх доповідях та під час розгляду державами доповідей держав. У відповідності до Пакту про економічні, соціальні та культурні права у 1986 році Туніс доповідав про заходи, спрямовані на боротьбу з деградацією природних ресурсів, зокрема про боротьбу з ерозією ґрунтів⁵, у 1987 році Федеративна Республіка Німеччини доповідала про заходи з охорони навколишнього середови-

ща, такі як реорганізація численних внутрішніх інституцій у єдине міністерство з охорони навколишнього середовища.⁶ Розглядаючи доповідь Німеччини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав людини звернувся про надання інформації про вплив політики Німеччини в галузі навколишнього середовища на здоров'я людей, зосередивши увагу на питанні продажу Німеччиною радіоактивно забруднених продуктів харчування країнам, що розвиваються. Окрім того, Комітет звернувся про надання інформації про заходи, вжиті після Чорнобильської катастрофи, які були б спрямовані на попередження такого роду аварій. Часом, Комітет звертається до держав із проханням надати інформацію, що стосується навколишнього середовища і тоді, коли самі держави не торкались екологічних питань у своїй доповіді. Так, у 1989 році Комітет звернувся до Польщі з проханням надати інформацію про заходи для боротьби з екологічним забрудненням, особливо у Верхній Сілезії.⁷ У 1998 році Комітет з економічних, соціальних та культурних прав при розгляді доповіді Нігерії висловив занепокоєння щодо розмірів спустошення, завданого видобутком нафти навколишньому середовищу та якості життя у таких регіонах, як, наприклад, землі народу Огоні. На думку Комітету, на території проживання цього народу видобуток нафти відбувався без належного врахування його впливу на здоров'я і добробут людей та оточуюче їх навколишнє середовище.⁸

У 1994 році Україна доповідала Комітетові з прав людини про стан навколишнього середовища після Чорнобильської катастрофи в контексті права на життя. Більше того, у своїй доповіді Україна зазначила, що прийняття Закону про охорону навколишнього середовища, Закону про охорону атмосферного повітря покликане сприяти захисту прав на життя та здоров'я⁹. Це є свого роду офіційним визнанням з боку уряду України зв'язку між станом

³ Див. Revised General Guidelines Regarding the Form and Contents of Reports to be Submitted by States Parties, U.N. GAOR, U.N. Doc. E/C.12/1991/1 (1991).

⁴ Див. Committee on the Rights of the Child, General Guidelines Regarding the Form and Contents of Periodic Reports to be Submitted by States Parties, U.N. Doc. CRC/C/58 (Nov. 20, 1996).

⁵ Див. Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. ESCOR, 1st Sess., U.N. Doc. E/1986/3/Add. 9 (1987).

⁶ Див. Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. ESCOR, 1st Sess., U.N. Doc. E/1986/4/Add.10 (1987).

⁷ Див. Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. ESCOR, 1st Sess., U.N. Doc. E/1986/4/Add.12 (1987).

⁸ Див. UN Doc. E/C.12/1/Add.23.

⁹ Fourth periodic reports of States parties due in 1994 : Ukraine. 20/07/94. CCPR/C/95/Add.2.

навколишнього середовища та реалізацією прав на життя та здоров'я, з усіма правовими наслідками такого визнання (декларації). Адже, це дає підставу звертатись до міжнародних механізмів захисту прав людини, у яких бере участь Україна, за захистом права на життя та права на здоров'я тоді, коли стан навколишнього середовища є незадовільним, а діяльність з охорони довкілля, таким чином, розглядати як один із засобів забезпечення реалізації цих прав.

У 1992 році Комітет розглянув доповідь Колумбії, в якій вона заявила, що політика щодо корінного населення була прив'язана до політики у сфері навколишнього середовища шляхом регулювання, охорони, відновлення та сталого використання природних ресурсів, зокрема тропічних лісів. У доповіді також зазначалось, що складовою частиною політики охорони екосистем було створення сімдесяти двох резервацій для корінного населення¹⁰.

Комітет з прав дитини при розгляді доповіді Білорусі у 1994 році висловив своє занепокоєння щодо "стану здоров'я дітей, особливо після Чорнобильської катастрофи" і зауважив, що Білорусі ймовірно буде необхідна допомога для подолання негативних наслідків Чорнобильської катастрофи.¹¹ Розглядаючи початкову доповідь Азербайджану, члени Комітету звернулись за додатковою інформацією щодо екологічних проблем країни, які, на їх думку, могли мати значний вплив на здоров'я дітей.¹² У 1995 році Комітет з прав дитини, розглядаючи доповідь України, висловив своє розуміння проблем, з якими зіштовхується Україна при подоланні негативних наслідків Чорнобильської катастрофи, зокрема на навколишнє середовище та фізичне і психологічне здоров'я населення, включаючи дітей. В той же час, Комітет висловив занепокоєння станом здоров'я дітей, особливо через негативні наслідки Чорнобильської катастрофи.¹³

Екологічні питання піднімались і в роботі Комітету з ліквідації усіх форм расової дискримінації. Так, у 1995 році він звернувся до уряду Нігерії з проханням надати інформацію про заходи, які вживаються для збереження самобутності етнічних груп, на яких вплинули зміни навколишнього середовища та погіршення його стану.¹⁴ З подібним проханням Комітет звертався того ж року і до уряду Папуа — Нової Гвінеї.¹⁵

Слід окремо наголосити на необхідності громадськості брати участь під час підготовки таких звітів, що, в першу чергу, вимагає прозорості цього процесу. Звернення до державних органів, що готують такі звіти, за інформацією та надання своїх зауважень може стати вагомим інструментом впливу на діяльність державних органів — як центральних, так і місцевих. Наразі, процес звітування в Україні має формальний, прихований від громадськості вигляд, і однією з причин цього є недостатня увага самої громадськості до цих засобів захисту своїх прав. Нехтування цими процедурами у минулому не дає підстав відмовлятися від них сьогодні.

Таким чином, механізм звітування держав згідно із Пактами 1966 року, Конвенцією про права дитини та Конвенцією про ліквідацію усіх форм расової дискримінації сприяє реалізації та захисту екологічних прав людини, оскільки питання, що стосуються навколишнього середовища, є предметом обговорення, зауважень та рекомендацій міжнародних органів, створених з метою контролю за виконанням цих угод. У той же час, самій громадськості необхідно навчитись у повній мірі використовувати ці механізми для захисту своїх прав. ■

¹⁰ Див. Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 40 of the Covenant: Third period reports of States Parties due in 1990: Addendum: Colombia, U.N. GAOR, 35th Sess., Supp. 40 214, U.N. Doc. CCPR/C/64/Add. 3 (1991).

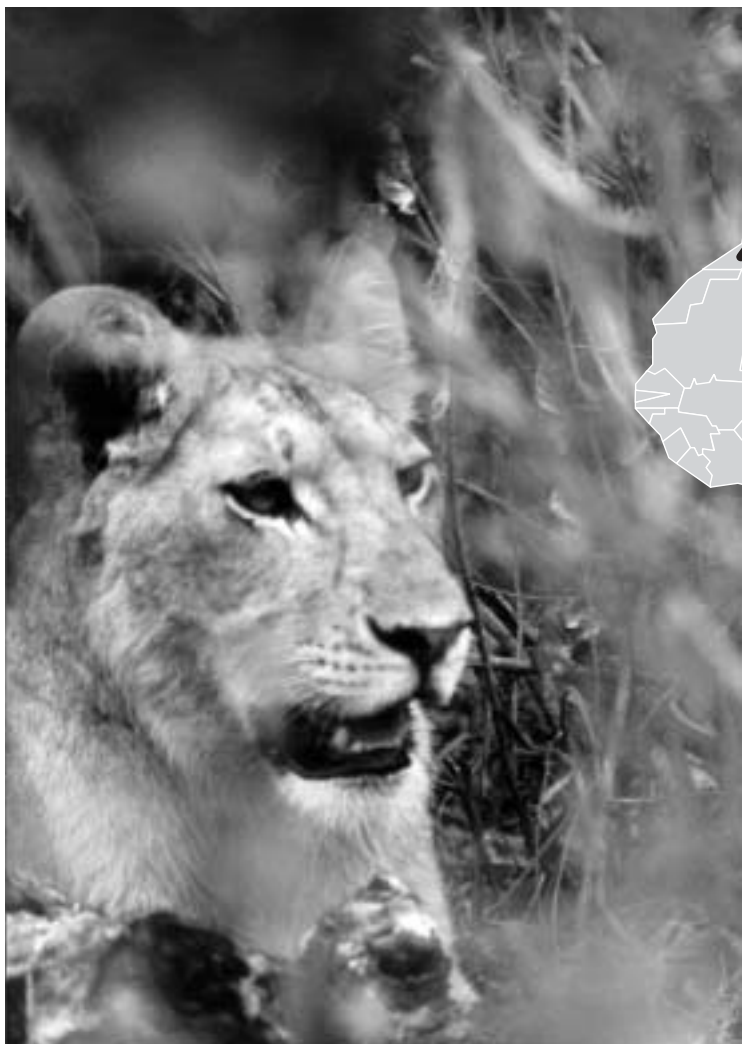
¹¹ Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Belarus, Committee on the Rights of the Child, U.N. GAOR, Sess. 9, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.17 (1994); see also U.N. Doc. CRC/C/40/Rev.8 (1997).

¹² Див. Summary Record of the 392nd meeting, Committee on the Rights of the Child, 15th Sess. 17-18, U.N. Doc. CRC/C/SR.392 (1997).

¹³ Див. CRC Concluding Observations on the Initial Report of Ukraine. UN Doc. CRC/C/15/Add.42.

¹⁴ Див. Elimination of Racism and Racial Discrimination, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, U.N. GAOR, 50th Sess. 603, U.N. Doc. A/50/18 (1995).

¹⁵ Ibid. P. 15.

СВІТ ОЧИМА “ЕКОПРАВО- ЛЬВІВ”

Фото С.Кравченко і Дж.Бонайна

Африка, як відомо, є екзотичною країною і славиться чарівною природою та надзвичайною різноманітністю тваринного світу в її національних парках.

Організатори зустрічі Всесвітнього альянсу екологічного права, яка проходила в Танзанії, подбали і про розважальну частину програми, організувавши сафари в національному парку Нгоронгоро — перлині африканської природи, одного з чудес світу.

Нгоронгоро складає єдину екологічну систему з відомим національним парком Серенгети і є найбільшою концентрацією тваринного світу на Землі. У цьому національному парку проживають 1,500 000 антилоп-гну, 260 000 зебр і тисячі газелей. Він розташований у кратері величезного вулкана площею 8300 квадратних

кілометрів, в якому є ліс і пустеля, пасовища і болота, солоні озера і прісні ріки.

Ми спостерігали за обідом 5 дорослих левів та двох левенят, які смачно їли дикою кабана, не звертаючи уваги на нашу присутність. Ми бачили табун зебр та антилоп, лінивих товстих гіпопотамів, які мирно спали неподалік від рожевих вишуканих фламінго. Ми дивилися, як сімейства слонів охороняють слоненят, тримаючи їх в середині групи. Ми бачили повних грації жирафів, найшвидших гепардів, які підіймають свою жертву на дерево, щоб там з'їсти і не ділитися здобиччю із левами, гієнами чи грифами...

Незабутні враження. Особливо коли усвідомлюєш, що присвятив своє життя охороні довкілля.

Світлана Кравченко, Президент БФ “Екоправо-Львів”

ЧОРНОБИЛЬ: ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД УКРАЇНИ

Чорнобиль. Думаю, що про це місце знає більшість населення Землі, а хоче побачити на власні очі його меншість.

До цієї меншості власне належу я і мій знайомий — Олівер Жаме — француз за походженням і паспортом, юрист за фахом і еколог за покликанням. Так вже сталося, що зустрілися ми з ним за день до поїздки ТУДИ — у Зону. І домовилися, що кожен напише свої враження від поїздки. Тільки він напише як іноземець, а я — як безпосередній мешканець країни, де розташований Чорнобиль. І написали...

В розділі "Законодавство" ви зможете ознайомитись з рішенням Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття "зона відчуження".

КВИТОК В ОБИДВА КІНЦІ НА КІНЕЦЬ СВІТУ

Скільки разів перед цією подорожжю я блукав селами, намагаючись запевнити себе у цій ідеї. Що таке смертельний ранок чи отруєне дерево?

Чи міг я здогадуватися, що я потраплю туди, де нікому не можна ходити по траві?

І, скажіть мені, що може бути найбільш безневинним та і привабливим, ніж листя дерев на вітру?

Цей весняний пейзаж ще досі можна побачити, проїжджаючи два контрольні пункти (30-ти та 10-ти кілометрові зони) навколо Чорнобилю. Але дуже швидко вашу увагу приверне станція.

Перший орієнтир, коли їдеш туди з Києва, — це вентиляційні шахти 1 та 2-го реактору... та нерухомі крани над фундаментом п'ятого реактора. Нерухомі вже упродовж 14-ти років. Згодом з'являються реактори та саркофаг. Під променями сонця, у звичайному одязі, робітники станції йдуть на свою щоденну працю.

А взагалі, найбільш вражає не сам саркофаг. Він лише слугує для відвернення уваги від гір радіоактивного сміття, і саме цю задачу саркофаг виконує дуже добре.

Ця монументальна споруда, яка викликає абсолютну відразу, каже більше тому, хто щось про неї знає, ніж тому, хто лише бачив її. А скільки разів кожен вивчав цю споруду на фото!

Але насправді відвідувача вабить сюди свідомість небезпеки.

Радіоактивність не можна побачити, понюхати, відчутти на дотик чи смак — людське тіло не реагує на радіацію. Однак, тим не менше, стан покинутих сіл, близька привабливаюча відстань до саркофагу робить так, аби у вас завжди було максимальне відчуття тривоги.

Нервова система задіяна повністю і готова у будь-яку мить спрацювати, в напрузі кожний мускул вашого тіла. На кілометри навкруги пролягає спустошена ядерною "війною" рівнина. Зрубані дерева, забруднена земля нагадують мені військовий табір в Марні: безлюдна земля, яка до сих пір гниє від токсичних газів ще з Першої світової війни. Чи я десь то бачив? Ні, я ще побачу Прип'ять...

Прип'ять — місто-привід, яке розташоване північніше від станції, і з якого було евакуйоване усе населення, щоправда, аж через два дні після аварії. Типове нове місто радянської доби, зараз від нього нічого не лишилося, хіба що вулиці бетонних, спорожнених безладних будинків, відкритих усім вітрам, тротуари, захоплені буйною флорою. Прип'ять стала лісовим містом і людською пустелею. Тут, у самому серці Європи, знаходиться мертва цивілізація і тут вже немає місця людині. Тепер я знаю, як виглядає кінець світу — це свіжість сонячних зелених вулиць Прип'яті.

Повернувшись у Францію, я дивлюся на листя на деревах, яке шелестить від вітру весняно, привітно. Нешкідливо! Це невиразні почуття.

Олівер ЖАМЕ

САМАЯ ИЗВЕСТНАЯ УКРАИНСКАЯ МЕСТНОСТЬ В МИРЕ

Пожалуй, самая популярная украинская территория в мире — это Чернобыль. О нас бы и не догадывались, если бы не ОН.

Для иностранца побывать в Чернобыле равносильно ощущению, экскурсии в Мариинскую впадину или походу на Марс. Правда есть все же самые отважные, готовые платить безумные деньги за одну лишь экскурсию ТУДА.

Начитавшись Светланы Алексиевич и наслушавшись постоянных пререканий Украины с мировым сообществом о дате закрытия станции, адреналин в крови повышается только от одного осознания: «Я еду в Чернобыль».

Спецовку нам, конечно, не выдали — это предполагается экскурсиям посерьезней. Не предупредили нас и о своей собственной «сменке». В общем, потом в гостинице мы все долго выкидывали вещи и мылись, хотя и знали, что радиация не отмывается. И мне тоже пришлось выкинуть любимые футболку, куртку и брюки. Единственное, над чем я жалилась — это новые ботинки. Вот и хожу в них до сих пор.

ЗОНА

Перед шлагбаумом, который условно отделяет Чернобыльскую зону от мира, нас встретила женщина: «Я ваш экскурсовод». (Вот это профессия — экскурсовод по Чернобылю! Интересно, сколько такие живут?).

На пропускном пункте нас пересчитали, уточнили, кому до 16 и пропустили. Перешагивая это ограждение, кажется, что и воздух тут вроде бы не такой, как ТАМ, оставшийся за шлагбаумом, и трава не та, и тишина... Ерунда, в общем, самоуспокоение. Но оно есть.

Первые пятнадцать минут едем молча, тупо уставившись в окна. Хочется найти что-то особенное, чернобыльское. Но нет, все как везде: поля, дорога, деревья, лес. Из транс выводил экскурсовод: «Направо такая-то деревня. От нее осталось столько-то домов. А тут был памятник такому-то. А тут...» Но деревень не так много 2-3 вдоль экскурсионной трассы по зоне. Разворованные, разбитые, поваленные временем. Экскурсия продолжает ехать по определенному маршруту. А вот бы заехать направо, а там... А там самоселы, живые деревни, говорят, даже дети пошли. Нашему автобусу, как иностранцам и людям, приближенным к иностранным телам, конечно же, этого не покажут — зачем портить имидж страны. Хотя, все они, конечно, читали про этих людей у той же

самой Алексиевич. Но это так, а мы едем дальше, пытаюсь найти в ландшафте что-нибудь эдакое из книжек про Чернобыль: заржавелую технику, бродячих котов и собак, лошадей Пржевальского или, по крайней мере, каких-нибудь мутантов. Экскурсионная зона разочаровывает. Но вот чего мы совсем не ожидали, так это увидеть людей — рабочих, которые шли на работу. В обыкновенных спецовках, с обыкновенными лопатами они шли на повседневную работу, как если бы это было в Киеве, Львове или Котовске. А где, скажите, скафандры, респираторы и вся подобная романтическая чернобыльская амуниция?..

А вот и надпись "Чернобыль". Кто-то сказал, что мы уже в 10-километровой зоне.

Кто не был в Чернобыле, рассказываю — это совсем не станция, а маленький поселок городского типа, в котором люди работают до сих пор. А местная достопримечательность это, конечно же, маленький обелиск, на котором написано простое, но до боли знакомое слово: "Чернобыль". Под ним фотографируются все, кто когда-либо проезжает эти места. Не исключение и наша группа: — садясь в радиоактивную траву, покрытую не менее радиоактивной пылью, мы «запечатлелись» для потомков.

Едем дальше. Опять деревья, поля, дорога, и тут кто-то замечает: "Станция!!!". Все прильнули к окнам.

Вот она визитная карточка Украины — вентиляционная труба Чернобыльской атомной станции. Мы следили за ней, пока старый ЛАЗик вилял по извилистой дороге. Символ прошлого и настоящего, энное чудо света — мы все его прекрасно знали по фотографиям, чертежам, киносьемкам. Но это Чернобыль там, а это — здесь. Руки непроизвольно потянулись за фотоаппаратами. "Здесь нельзя, — остановила экскурсовод. Есть специальные места для фотографирования. А здесь запрещено." Оп-ля! Вот, вроде бы, все знаем про Чернобыль, а тут — засекреченный объект. А вот и самое известное здание в мире после египетских пирамид — саркофаг. И все так близко, странно. Я, лично, была уверена, что к станции подъезжать нельзя, а есть специальные смотровые площадки с биноклями, а тут...

Подъезжаем к информационному центру. Вот тут уже можно фотографировать, ходить, дышать.

Вдали виднеється Прип'ять — мертвий город. В Центре нас зустрічає вимуштрована команда улыбаючихся жінок. Вони знають, що говорити, а що не говорити. Раздарив брошюрки і швидко показав всім відомі кадри науково-популярних фільмів, нас везуть далі — в Прип'ять. Вот там дійсно час зупинився. Я повернулася в своє дитинство, коли любила з вікон автобуса читати лозунги типу "Ми за п'ятилетку!", "Мир! Труд! Май!" і т.д. Там це все осталося, як і слова відомої пісні про Леніна на будинках при в'їзді, де нас зустріли скупі гаїшники, ціль перебування яких мене дивує до сих пор: в той там уже і крадь-то нічого. Дійсно, з Прип'яті залишилися тільки "коробки" будинків, деякі з яких невідомо чому залишилися, ще не розібрані непридатні громадяни. З будинків уже давно все вивезено, розібрано — мародери працювали на славу. Тепер мешканці будинків на вулицях Спортивної і Радянської — тополя і осики. Вони виглядають з зияючих, оббитих дверей і вікон. Не у нас свій маршрут, проїхавши до центральної площі міста, зарослої травою не краще чим в африканському савані, ми повернули до місцевої туристичної достопримічальності — зрушеної дитячої майданчик. Її, скоріше всього, обрали з-за непоганої кольорової гамми: червоні і жовті качелі, ще не повністю облешені «чортів колесо». На «кодаковських» плінок виглядає дуже оригінально.

Це кінець. Кінець маршруту, світла, як написав мій знайома, кінець... Но кінець ли?

З дитинства пам'ятаю одну данську казку про хлопчика Пеле, який, прокинувшись однієї ранком, виявив, що він один, зовсім один

на всім білому світлі. Він вволю наігрався, набігав по порожніми вулицями, з'їв апельсини і морозиво і вирішив, що йому все ж чого-то не вистачає. Оказалося, що не вистачає йому людей. Весь світ був його і, все-таки, йому їх не вистачає. Він хотів було заплакати, але потім передумав і заснув, а швидко його розбудила мама. І все, що було перед цим, оказалось просто сном.

Коли я потрапила в мертву Прип'ять (місто), у мене з'явилося схоже з хлопчиком Пеле почуття — втраченості в порожноті, безлюд'ї. Почуття, яке граничить з безмежним страхом. Но, в відмінності від данської казки, нас, хто був ТАМ, ніхто не розбудить. І, як жалю, що Чорнобиль нам не приснився. Він є, він існує, і буде існувати навіть після того, як його офіційно закриють. А ми кожен день будемо прокидатися в той же старий, брудний, радіоактивний світ, де будують нові, потенційні Чорнобиля. А люди продовжують жити і працювати...

Зоя СКОРОПАДЕНКО

P.S. Спробуйте один день в своєму житті не любити себе і в цей день поїзди в Зону (небагато рентген не шкодить вашому здоров'ю). Не знаю, чи була б це цікаво, але думаю, що це дуже хороша думка. Щоб зрозуміти, що таке Чорнобиль, мало прочитати С. Алексієвич або подивитися наступної сюжет в новинах. Треба ТАМ побувати.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЧОРНОБИЛЬ В ІНТЕРНЕТ

Щоденну інформацію про радіоекологічну ситуацію в зоні відчуження, режим роботи Чорнобильської АЕС, стан об'єкта «Укриття» можна дізнатися за телефонами-автоматичними відповідями: у Чорнобилі — (04493) 5-28-05; на ЧАЕС - (04479) 2-58-24. www.ic-chernobyl.kiev.ua

Офіційний сайт ЧАЕС
<http://chnpp.atom.gov.ua>

Офіційний сайт "Укриття"
<http://acc.ic-chernobyl.kiev.ua/win/~oivs/main.htm>

Чорнобиль: новини, інформація
<http://come.to/chernobyl>
<http://www.mns.gov.ua>
<http://www.chernobyl.da.ru>

Корисні лінки
<http://www.uilonon.org/chernidx.htm>
<http://polyn.net.kiae.su/polyn/manifest.html>
<http://www-bcf.usc.edu/~meshkati/chernobyl.html>

Фото
http://insp.pnl.gov:2080/?library/uk_ch_1
<http://www.greenpeace.org/~comms/nukes/chernob/cherfoto.html>
http://polyn.net.kiae.su/ke/ki_foto.htm

Чорнобильська бібліографія виконана Вальтером Худю.
<http://www.brama.com/ukraine/chornbib.html>

ВІДПОВІДАЄМО НА ЗАПИТАННЯ

**ОСНОВНІ ПРАВИЛА РОЗТАШУВАННЯ
МАЛИХ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ**

До екологічної адвокатури часто звертаються громадяни зі скаргами на неправомірність розташування малих архітектурних форм, безпосередньо кіосків.

Усім зрозуміло, що життя та здоров'я людини визнається найбільшою соціальною цінністю держави України. Тому будь-які дії, спрямовані на порушення екологічних прав, в тому числі і права на безпечні і нешкідливі умови проживання, визнаються неправомірними і винуватці підлягають юридичній відповідальності. Тому передусім слід встановити правомірність чи неправомірність розташування відповідної малої архітектурної форми.

В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, що в тій чи іншій мірі регламентують поняття, види та порядок розташування малих архітектурних форм. Під малою архітектурною формою розуміють невелику споруду, яка виконується із полегшених конструкцій і встановлюється тимчасово без улаштування фундаментів. До малих архітектурних форм належать, наприклад, лави, урни, навіси на зупинках громадського транспорту, паркани, огорожі, кіоски, рекламні щити, альтанки, декоративні скульптури та композиції, обладнання дитячих та спортивних майданчиків, вази для квітів. Функціональне призначення даних форм різне, відповідно і порядок їх встановлення інший. 13 жовтня 2000 р. затверджено "Типові правила розміщення малих архітектурних форм для здійснення підприємницької діяльності" наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від № 227, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 27.10.2000 р. за № 755/4976. Варто наголосити, що дані Типові правила регламентують лише розміщення форм для здійснення підприємницької діяльності і не розповсюджуються на визначення процедур розміщення інших малих архітектурних форм. У зв'язку з тим, що більшість порушень екологічних прав громадяни вбачають власне у розміщенні малих архітектурних форм для здійснення підприємницької діяль-

ності, ми зосередимо увагу на розгляді цього питання.

Малі архітектурні форми для підприємницької діяльності повинні розміщуватися з дотриманням вимог актів законодавства, державних стандартів і норм, регіональних та місцевих правил забудови. Наприклад:

— Згідно з п.4.1.16 "Правилами пожежної безпеки в Україні", затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 червня 1995 року № 400, тимчасові споруди, кіоски повинні розміщатися на відстані не менше 10 м від інших будівель та споруд, крім випадків, коли, згідно з будівельними нормами, потрібний більший протипожежний розрив, або коли їх можна встановлювати біля зовнішніх стін без отворів, які відповідають вимогам будівельних норм до протипожежних стін;

— відповідно п.27 "Єдиних правил ремонту і утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правила користування ними та охорони", затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1994 р. № 198 з наступними змінами і доповненнями, споруди побутово-торгівельного призначення (крім кіосків для продажу проїзних квитків на зупинках громадського транспорту) і рекламоносії розміщуються за межею тротуару на відстані не менше 2 метрів від нього, але не ближче 10 метрів від проїздної частини доріг і вулиць;

— згідно п.3.8.5. "Правил благоустрою і утримання території м. Львова"¹, затверджених ухвалою Львівської міської ради від 26.10.2000 р. № 816, для розміщення споруд побутово-торгівельного призначення і спеціальних конструкцій зовнішньої реклами, не допускається пошкодження або знищення зелених насаджень.

Крім дотримання вимог відповідності малих архітектурних форм для підприємницької

Вісник Екологічної Адвокатури

¹ Даний нормативно-правовий акт є локальним і регулює окремі питання розташування малих архітектурних форм лише у м. Львові. Правила благоустрою та утримання територій в конкретних містах приймаються відповідними радами.

діяльності чинному законодавству України необхідно також встановити, чи правомірно була розміщена така архітектурна форма. Суб'єкт підприємницької діяльності має право її встановити лише при наявності спеціального дозволу. Повноважний суб'єкт та порядок видачі дозволу на встановлення малої архітектурної форми для здійснення підприємницької діяльності залежать від виду малої архітектурної форми: чи є вона пересувною², чи — стаціонарною³.

А саме:

- а) дозвіл на розміщення пересувних малих архітектурних форм для здійснення підприємницької діяльності видається у:
  - районах міст Києва та Севастополя, районах міст — відповідним органом містобудування та архітектури на підставі позитивного рішення комісії з розміщення малих архітектурних форм та схеми прив'язки об'єкта на

топографо-геодезичній основі;

– селах, селищах — виконавчим органом місцевої ради на підставі схеми розміщення малих архітектурних форм;

- б) дозвіл на розміщення стаціонарних малих архітектурних форм для здійснення підприємницької діяльності видається органом містобудування та архітектури на підставі рішення виконкому міської, селищної, сільської ради, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій.

Як бачимо, у кожній конкретній ситуації слід звертати увагу на те, чи суб'єкт підприємницької діяльності набув права на розміщення малої архітектурної форми, чи дотримана процедура набуття такого права, чи відповідає мала архітектурна форма встановленим законодавчим вимогам.

Зоряна КОЗАК, юрист

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ ТА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧІВ ВНАСЛІДОК ЗАБРУДНЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Одним із завдань державної політики є збереження, відтворення та охорони земель. Охорона земель включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обігу, захист від шкідливих антропогенних впливів, а також на відтворення і підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель лісового фонду, забезпечення режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на виконання даного завдання шляхом встановлення особливостей використання забруднених земель, відшкодування шкоди, заподіяної власникам і землекористувачам, та визначення порядку поновлення порушених прав, в тому числі і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Забруднення земель може трапитися внаслідок діяльності як самих землевласників та землекористувачів, так і інших суб'єктів права. У випадку використання земельної ділянки способами, що призводять до зниження родючості

² Пересувна мала архітектурна форма — споруда, яка не має закритого приміщення для тимчасового перебування людей — торговельне обладнання, низькотемпературний прилавок, лоток, ємність, торговельний автомат, інші пристрої для сезонної роздрібно́ї торгівлі та іншої підприємницької діяльності.

³ Стаціонарна мала архітектурна форма — одноповерхова споруда, яка має закрите приміщення для тимчасового перебування людей площею до 30 кв. м — кіоск, одноповерховий павільйон тощо.

грунтів, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічної обстановки, власники земель чи землекористувачі можуть бути позбавлені права колективної, приватної власності або права землекористування (п. 6 ст. 27, п. 4 ст. 28 Земельного кодексу України). Порядок припинення права власності, права землекористування передбачений у статтях 27-29 Земельного кодексу України.

У випадку заподіяння шкоди власникам землі і землекористувачам іншими суб'єктами права, відшкодування провадиться підприємствами, установами, організаціями та громадянами, діяльність яких призводить до погіршення якості земель, розташованих у зоні їх впливу. 27 жовтня 1997 року наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України за № 171 затверджено "Методику визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства", що зареєстрована у Міністерстві юстиції України 5 травня 1998 р. за № 285/2725.

Методика застосовується при встановленні розмірів шкоди від забруднення земель будь-якого цільового призначення (всі землі України), що сталося внаслідок неорганізованих (непередбачених проектами, дозволами і т. ін.) скидів (викидів) речовин, сполук і матеріалів, а також в аварійних ситуаціях (прорив очисних споруд, транспортних трубопроводів, ємностей різного призначення і т. ін.); внаслідок порушення норм екологічної безпеки при зберіганні, транспортуванні, використанні пестицидів і агрохімікатів, токсичних речовин, виробничих і побутових відходів; самовільного захоронення (складування) промислових, побутових та інших відходів.

Проте дана Методика не поширюється на визначення розмірів шкоди, яка завдана земельним ресурсам внаслідок їх радіоактивного і бактеріального забруднення. Земельні ділянки, що зазнали радіоактивного і хімічного забруднення, на яких не забезпечується одержання чистої продукції, підлягають виключенню із сільськогосподарського обігу. Виробництво сільськогосподарської продукції на цих землях забороняється (ст. 49 Земельного кодексу України). При вилученні (вкупі) земель, забруднених радіоактивними та хімічними речовинами, відшкодування збитків у повному обсязі (у тому числі витрати на поліпшення

якості землі за час використання земельних ділянок, з урахуванням кадастрової оцінки, а також недержані доходи) власникам землі і землекористувачам, у тому числі орендарям, провадиться підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких призвела до радіоактивного і хімічного забруднення.

Земельне законодавство України встановлює також і превентивні заходи захисту та охорони земель. Система заходів щодо охорони передбачає:

- раціональну організацію території;
- збереження і підвищення родючості ґрунтів та поліпшення інших корисних властивостей землі;
- захист земель від водної та вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, висушування, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними і радіоактивними речовинами та від інших процесів руйнування;
- захист від заростання сільськогосподарських угідь чагарниками і дрібноліссям, інших процесів погіршення культур технічного стану земель;
- рекультивацію порушених земель, заходи щодо підвищення їх родючості та поліпшення інших корисних властивостей землі;
- знімання, використання і збереження родючого шару ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних із порушенням земель;
- тимчасову консервацію деградованих сільськогосподарських угідь, якщо іншими способами неможливо відновити родючість ґрунтів. Консервація земель передбачає виведення з господарського обороту (сільськогосподарського або промислового) земель на певний термін для здійснення заходів щодо відновлення родючості та екологічно задовільного стану ґрунтів, а також для встановлення або повернення (відновлення) втраченої екологічної рівноваги у конкретному регіоні. Консервація земель рекомендується у тому випадку, якщо здійснення природоохоронних заходів є економічно недоцільним за умови (коли витрати перевищують половину грошової оцінки земельних ресурсів).

Зоряна КОЗАК, юрист

В цій рубриці ми продовжуємо подорожувати по Всесвітньому павутинню і розказувати про цікаві екологічні та правові інформаційні ресурси.

Зоя СКОРОПАДЕНКО

Якщо ви не хочете тотально заблукати у Всесвітній мережі у пошуках екологічної інформації, пропонуємо вам невеличкий путівник по екологічних інформаційних ресурсах Інтернету.

Одразу хочу зазначити, що для того, аби дізнатися останні новини, не обов'язково перечитувати стрічки новин того ж самого ІТАР-ТАСС чи ВВС (що, і я переконалася у цьому на власному досвіді, достатньо важко та займає багато часу). Зараз майже вся інформація, яка надходить з цих інформаційних джерел, одразу ж дублюється у так звані екологічні сервери. Тому, користуючись останніми, ви зможете швидко дізнатися усі екологічні новини світу, України, а іноді й власного регіону (одразу зазначу, що свіжу щоденну інформацію про екологічну ситуацію в Україні знайти в Інтернеті достатньо важко).

Отже, починаючи з українських джерел екологічної інформації, в першу чергу хотілося б сказати про сайт екологічного інформаційного агентства "Зелене дос'є". Цей сайт акумулює екологічну інформацію зі всього світу, а також, час від часу публікує і власну ексклюзивну екологічну інформацію з України та анонси подій.

Крім того, на сайті "Зеленого дос'є" можна переглянути декілька номерів віртуального дайджесту "БЕНовини", присвяченому інформації про генетично-модифіковані організми.

Щодо джерел інформації, то, окрім власної, "Зелене Дос'є" використовує матеріали Reuters, Associated Press, CNN, MSNBC, міжнародної екологічної мережі громадських організацій GENET.

Також, якщо вас цікавить інформація не за хронологією, а за змістом, то на веб-сторінці "Зеленого дос'є" можна знайти інформацію за тематичними

добірками, такими як: екологія вашої оселі, зміна клімату, хімічні речовини та їх вплив на довкілля, транспорт і т.д.

Інформаційний сервер зручний у навігації, а інформація перекладена російською та англійською мовами.

Ще один український сайт екологічної інформації — "Проеко". На його сайті ви знайдете: мапи України, де зазначені території із забрудненням повітря, води, ґрунту. Також на "Проеко" ви знайдете документи колишнього Радянського Союзу, які стосуються навколишнього середовища (зокрема щодо Чорнобилю), теоретичні статті на екологічну тематику.

Також сайт пропонує перегляд останніх новин та їх архів (пошук здійснюється за датою). Єдина проблема — адміністратор бере новини переважно з газет (і за обсягом можна сказати, що це — статті), а отже, це вже не оперативні новини.

Серед недоліків сайту — громіздкість і спеціалізованість інформації. Але якщо не рахувати його як сайт новин, а лише як онлайнівський екологічний довідник по Україні, то він досить непоганий.

Серед неспеціалізованих екологічних українських інформаційних джерел в інтернеті є сервер "Elvisti". Серед загальноприйнятих розділів (таких, як: політика, економіка України, культура, освіта, спорт) він має розділ "екологія", де майже щодня з'являється свіжа екологічна інформація. Сайт зокрема зручний ще й тим, що має власний інформаційний архів, в якому ви швидко знайдете за ключовим словом та часом опублікування потрібну вам інформацію (щоправда, якщо вона дійсно була вміщена саме у цьому порталі).

Крім того, сервер "Elvisti" на-

www.dossier.kiev.ua

"Зелене дос'є"

www.proeco.visti.net

"Проеко"

www.elvisti.com

"Elvisti"

www.7news.ru

"7news.ru"

www.newsbattery.ru

"Newsbattery.ru"

дає послуги з експорту власних новин. Тобто, якщо ви внесете дані своєї Інтернет-сторінки, то зможете щоденно отримувати новини з "Elvisti" на власну сторінку.

"Elvisti" використовують матеріали УНІАРУ, Українського фінансового серверу, MIGnews, Deutscewelle, НТВ, та друкованих видань.

Ще одне інформаційне Інтернет агентство — 7news.ru. Це інформаційний сервер, в якому також є розділ "природа та екологія". Цей сервер збирає різноманітну інформацію про екологічні події зі всього світу, використовуючи переважно джерела MSNBS, Newsbattery, Reuter, BBC, Ananova та інш. Інформація надходить в міру появи її в Інтернеті (тобто не щодня).

А ще, цей сайт пропонує підписатись на новини. Але для екологів є одна незручність — ви будете отримувати всю інформацію, яка надходитиме на сервер 7news.ru (тобто, й політику, й економіку, й спорт).

Наступний інформаційний сервер, який пропонує екологічну інформацію — це російський "Newsbattery.ru". На його сайті накопичена інформація про новини з Росії та світу. Джерела, які використовує цей інформаційний сервер це: ІТАР-ТАСС, Lenta.ru, Deutsche welle, Region.ru і т.ін. Але часто цей сайт публікує й власну інформацію, що ще раз підкреслює його цінність. Також, якщо вам не хочеться щодня заходити на цю сторінку, ви можете зробити підписку лише на екологічну інформацію.

Далі буде

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним зверненням громадянки
Шестиної Рити Анатоліївни щодо офіційного тлумачення
положення пункту 1 частини другої статті 2 Закону
України “Про статус і соціальний захист громадян, які
постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”**

(справа про зону відчуження)

м. Київ
25 жовтня 2000 року
№ 12-рп/2000
Справа № 1-29/2000

Конституційний Суд України у складі суддів
Конституційного Суду України

*Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича —
суддя-доповідач,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Яценка Станіслава Сергійовича,*

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення поняття “зона відчуження”, яке вживається у статті 2 Закону Української РСР “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28 лютого 1991 року № 796-XII, викладеного у новій редакції Законом України “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 19 грудня 1991 року N 2001-XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 13, ст. 178) з наступними змінами.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України “Про Конституційний Суд України” стало конституційне звернення громадянки Шестиної Рити Анатоліївни.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України “Про Конституційний Суд України” є наявність неоднозначного застосування положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році” пункту 1 частини другої статті 2 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” судами України, іншими органами державної влади, що, на думку суб’єкта права на конституційне звернення, призвело до порушення його конституційних прав.

Заслухавши суддю-доповідача Мироненка О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України **установив:**

1. Громадянка Шестина Р. А. звернулась до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення поняття “зона відчуження”, що вживається у статті 2 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, зокрема щодо з’ясування питання, чи є зоною відчуження територія, що стала радіоактивно забрудненою з моменту аварії на Чорнобильській АЕС, і чи належали до такої території села Варовичі і Бобер Поліського району Київської області у період з 3 по 9 травня 1986 року.

Необхідність в офіційному тлумаченні обґрунтовується наявністю неоднозначного застосування положення пункту 1 частини другої статті 2 зазначеного Закону у зв'язку з різним розумінням поняття “зона відчуження” судами України, іншими органами державної влади, що призвело, на думку Стешиної Р. А., до порушення її конституційних прав.

У період з 3 по 9 травня 1986 року, як стверджує Стешина Р. А., у складі спеціально створеної групи медичних працівників Донецької області вона перебувала у відрядженні в Поліському районі Київської області, у тому числі в селах Варовичі та Бобер, де надавала медичну допомогу особам, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, яка сталася 26 квітня 1986 року. Через деякий час стан здоров'я громадянки Стешиної Р. А. погіршився. Під час медичного обстеження було виявлено захворювання, якими вона раніше не страждала. Донецька регіональна міжвідомча експертна комісія встановила причинний зв'язок між захворюваннями, що виникли, і роботою у Поліському районі з 3 по 9 травня 1986 року. У серпні 1993 року Стешиній Р. А. встановлено III групу інвалідності.

Відповідно до Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” Донецька обласна державна адміністрація визначила Стешиній Р. А. статус учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і надала їй відповідне посвідчення, після чого заявниця стала користуватися передбаченими законодавством пільгами і компенсаціями. Але 30 серпня 1996 року розпорядженням начальника Управління у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Донецької обласної державної адміністрації Стешину Р. А. позбавлено визначеного раніше статусу і гарантованих державою відповідних заходів соціального захисту.

Вважаючи свої права порушеними, громадянка звернулась до Ворошиловського районного суду м. Донецька, який 27 квітня 1998 року відмовив їй у задоволенні вимог про скасування зазначеного розпорядження на тій підставі, що Стешина Р. А. виконувала роботи у період з 3 по 9 травня 1986 року поза межами зони відчуження. Не дали позитивних наслідків для позивачки ні касаційний розгляд справи, ні спроба вирішити її у порядку нагляду в Донецькому обласному суді та Верховному Суді України.

Додані до конституційного звернення рішення Ворошиловського районного суду м. Донецька і судової колегії в цивільних справах Донецького обласного суду з аналогічних справ свідчать про неоднозначність розуміння цими судовими органами поняття “зона відчуження”.

2. Наявність розбіжностей в інтерпретації положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році” підтверджують і витребувані в ході попередньої підготовки питання до розгляду Конституційним Судом України додаткові документи, матеріали та інша інформація.

2.1. Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи відносять відповідні населені пункти до зони відчуження або з дати прийняття рішення про евакуацію населення саме з даної території у 1986 році, або з моменту евакуації упродовж того ж року.

Керуючись саме такими міркуваннями, Комісія Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи та Міністерство України у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС листом до Верховного Суду України від 20 жовтня 1994 року № 06/16-943 дали роз'яснення, яким передбачено, що моментом, з якого населений пункт віднесено до зони відчуження, є дата проведення евакуації населення з тієї чи іншої території. Листи аналогічного змісту Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи направлялися і на адресу інших державних органів.

2.2. Національна комісія з радіаційного захисту населення України, Національна академія наук України, Академія медичних наук України та її Науковий центр радіаційної медицини, Міністерство охорони здоров'я України, Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України, Державний комітет України по водному господарству, Державний комітет лісового господарства України, Державний комітет України по земельних ресурсах та деякі інші державні органи дотримуються відмінної позиції у розумінні положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році”. На їхню думку, такі території повинні вважатися зоною відчуження з моменту аварії на Чорнобильській АЕС, тобто з 26 квітня 1986 року, незалежно від дати рішення про евакуацію населення з того чи іншого пункту або дня проведення самої евакуації.

Київська обласна державна адміністрація вважає формулювання щодо зони відчуження настільки ясним, що воно не потребує будь-яких уточнень у тексті самого закону. З тим, що відлік часу для визначення терміну перебування у зоні відчуження, оплати праці, надання пільг і компенсацій для учасників ліквідації аварії по-

чинається з моменту катастрофи, погоджується і Адміністрація зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення.

3. Конституційний Суд України, з'ясовуючи зміст положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році”, керується статтею 3 Конституції України, яка проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а державу — відповідальною перед людиною за свою діяльність, та статтею 16 Конституції України, що визначає подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу обов'язком держави, і виходить з такого.

3.1. Норма, що розглядається, вперше сформульована законодавцем у частині другій статті 2 Закону Української РСР “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 27 лютого 1991 року N 791а-XII (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., N 16, ст. 198) з наступними змінами. Ще раз це положення дістало правове закріплення 28 лютого 1991 року в частині другій статті 2 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. Протягом наступних років обидва закони зазнавали численних змін, але зазначене положення залишено законодавцем у його первісному формулюванні, оскільки ґрунтувалось на значно більшому, ніж на момент аварії і в перші роки після неї, обсягові знань стосовно Чорнобильської катастрофи як трагедії планетарного масштабу.

Зокрема, було встановлено, що регіони радіаційно небезпечних земель простягаються (особливо по західному сліду випадання радіонуклідів) далеко за межі раніше визначених 10 чи 30-кілометрових зон. Що ж стосується сіл Варовичі та Бобер Поліського району Київської області, про які йдеться у конституційному зверненні, то за висновками Національної комісії з радіаційного захисту населення України, наданими Конституційному Суду України, тут радіоактивні випадання розпочалися саме 26 квітня 1986 року. Відповідна обстановка була характерною і для інших земель та населених пунктів, віднесених законами України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” та “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” до території зони відчуження.

Якби законодавець, формулюючи положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році”,

мав на увазі не ці та інші адекватні реальній ситуації факти, а момент рішення про евакуацію чи день, у який вона здійснена, то відповідний статус учасника ліквідації наслідків аварії втратили б: чимало працівників ЧАЕС, які локалізували вибух у самому його епіцентрі з перших годин після аварії, але мешкали у місті Прип'ять до постанови про евакуацію з нього населення; пожежники, що гасили полум'я на реакторі у ніч на 26 квітня 1986 року; особи, що проводили дезактивацію чи радіаційну розвідку, у тому числі й ті, хто визначав кордони зони евакуації для прийняття відповідного рішення; громадяни, які працювали у піщаних кар'єрах та на вертолітних майданчиках поблизу АЕС, і навіть особи, які здійснювали свої функції в Чорнобилі, оскільки рішення про евакуацію з нього населення було прийнято лише 5 травня 1986 року.

3.2. Про те, що законодавець пов'язував віднесення тієї чи іншої території до зони відчуження саме з об'єктивними обставинами, початком дії іонізуючого випромінювання, тобто з моментом аварії, а не датою ухвалення відповідного акта про евакуацію чи власне евакуацією населення, свідчать й інші положення Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

Так, відповідно до пункту 2 частини першої статті 14 зазначеного Закону статус учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС категорії 2 надається особам, які працювали у зоні відчуження “з моменту аварії до 1 липня 1986 року — незалежно від кількості робочих днів”. Ця ж норма повторюється і в пункті 1 частини першої статті 55, що визначає надання пенсій за віком особам, які працювали або проживали на території радіоактивного забруднення. За змістом примітки до цієї статті початкова величина зниження пенсійного віку встановлюється особам, які постійно проживали або постійно працювали у зоні відчуження у період з моменту аварії до 31 липня 1986 року.

Виходячи з пріоритету життя та здоров'я людей, які потерпіли від Чорнобильської катастрофи, їх соціального захисту, повної відповідальності держави (стаття 1 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”) законодавець залишає без уваги дати прийняття рішення чи евакуації населення навіть у випадках, коли це стосується менш забруднених, ніж зона відчуження, територій. Так, пунктом 2 частини першої статті 11 того ж Закону статус потерпілих від Чорнобильської катастрофи надається особам, “які постійно проживали на територіях зон безумовного (обов'язкового) та гарантованого добровільного відселення на день аварії”, а пунктом 5 цієї ж

статті — особам, “які працювали з моменту аварії до 1 липня 1986 року не менше 14 календарних днів... за межами зони відчуження”. Аналогічні норми сформульовано у пункті 3 частини першої, частині другій статті 14, статті 24, пунктах 2, 3, 4 статті 27, пункті 2 статті 55 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

Особливе значення для правильного з’ясування волі законодавця з питання, що розглядається, має положення пункту 2 частини першої статті 14 цього ж Закону про те, що категорія 2 постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи надається особам, які постійно проживали у зоні безумовного (обов’язкового) відселення “з моменту аварії до прийняття постанови про відселення”. Позиція законодавця тут однозначна: навіть щодо зони безумовного (обов’язкового) відселення відлік починається саме з моменту аварії, а не з дати прийняття акта про відселення.

Живається у Законі України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” і поняття “момент евакуації” (пункт 1 частини першої статті 11, пункт 2 частини першої статті 14, пункт 1 статті 27). Але воно стосується виключно осіб, які на момент евакуації перебували у стані внутрішнього розвитку. Для відліку виникнення інших правовідносин, на відміну від понять “момент аварії”, “день аварії”, термін “момент евакуації” у даному Законі не застосовується.

3.3. Поняття “зона відчуження” живається у Законі України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи”, у законах, декретах Кабінету Міністрів України про внесення змін і доповнень до цього ж Закону та Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, у затвердженій Верховною Радою України Концепції Національної програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту громадян на 1994 — 1995 роки та період до 2000 року, у Декреті Кабінету Міністрів України “Про приватизацію земельних ділянок” від 26 грудня 1992 року № 15-92, Постанові Верховної Ради України “Про порядок введення в дію Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про селянське (фермерське) господарство” від 24 червня 1993 року № 3315-XII, Законі України “Про використання ядерної енергії та

радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР, Законі України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22 травня 1997 року № 283/97-ВР та деяких інших актах. У жодному з них законодавець не відступав від положень Закону України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” та Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. Зона відчуження у всіх випадках розуміється як територія, з якої проведено евакуацію населення у період з 26 квітня до 31 грудня 1986 року, незалежно від моменту ухвалення акта про таку евакуацію людей з окремо взятого населеного пункту чи дати здійснення останньої.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 94, 95 Закону України “Про Конституційний Суд України”, Конституційний Суд України **вирішив:**

1. Положення “зона відчуження — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році” пункту 1 частини другої статті 2 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” в аспекті питань, порушених у конституційному зверненні громадянки Стешиної Р. А., слід розуміти так: зоною відчуження є територія, що з 26 квітня 1986 року охоплює ту частину радіаційно небезпечних земель, рівень забруднення яких зумовив необхідність евакуації населення у 1986 році на підставі відповідних актів органів державної влади, незалежно від часу прийняття цих актів та проведення евакуації.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у “Віснику Конституційного Суду України” та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Пропонуємо до вашої уваги прийнятий у січні 2001 року Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки".*

ЗАКОН УКРАЇНИ Про об'єкти підвищеної небезпеки

Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації наслідків.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

суб'єкт господарської діяльності — юридична або фізична особа, у власності або у користуванні якої є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки;

об'єкт підвищеної небезпеки — об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру;

небезпечна речовина — хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та

довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям;

порогова маса небезпечних речовин — нормативно встановлена маса окремої небезпечної речовини або категорії небезпечних речовин чи сумарна маса небезпечних речовин різних категорій;

ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки — порядок визначення об'єктів підвищеної небезпеки серед потенційно небезпечних об'єктів;

потенційно небезпечний об'єкт — об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії;

аварія на об'єкті підвищеної небезпеки (далі — аварія) — небезпечна подія техногенного характеру, що виникла внаслідок змін під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки (наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо) і яка спричинила загибель людей чи створює загрозу життю і здоров'ю людей та довкіллю на його території і/або за його межами;

транскордонний вплив аварії — шкода, заподіяна населенню та довкіллю однієї держави внаслідок аварії, яка сталася на території іншої держави;

* Офіційне джерело опублікування:

"Голос України", 06. 03. 2001, № 42

"Офіційний вісник України", 2001, № 7, ст.268

"Урядовий кур'єр", 07. 03. 2001, № 43

ризик — ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами;

прийнятний ризик — ризик, який не перевищує на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за її межами гранично допустимого рівня;

управління ризиком — процес прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення мінімально можливого ризику;

декларація безпеки — документ, який визначає комплекс заходів, що вживаються суб'єктом господарської діяльності з метою запобігання аваріям, а також забезпечення готовності до локалізації, ліквідації аварій та їх наслідків.

Стаття 2. Законодавство у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

Відносини, пов'язані з діяльністю об'єктів підвищеної небезпеки, регулюються Конституцією України, цим Законом, законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, здійснюють уповноважені законами органи влади, в тому числі спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади та їх відповідні територіальні органи, до відання яких відповідно до закону віднесені питання:

- охорони праці;
- забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища;
- захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- пожежної безпеки;
- санітарно-епідемічної безпеки;
- містобудування.

Стаття 4. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- забезпечення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та користування природними ресурсами;
- організація міжнародного співробітництва у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- координація роботи спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- здійснення інших функцій, передбачених законами України та актами Президента України.

Стаття 5. Повноваження спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

- здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- здійснення відповідного нормативного регулювання у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та користування природними ресурсами;
- вирішення інших питань у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, відповідно до законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

Стаття 6. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних

адміністрацій у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, в межах компетенції належать:

- здійснення контролю за додержанням вимог законодавства суб'єктами господарської діяльності;
- здійснення необхідних заходів, спрямованих на запобігання виникненню аварій та надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, обмеження та ліквідації їх наслідків;
- організація разом з відповідними спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади прийняття до експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормами включає відповідну територію;
- інформування населення про екологічно небезпечні аварії та надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, дії, які можуть вживатися громадянами для зменшення їх впливу на здоров'я людей та довкілля, а також про заходи, що вживаються для подолання і ліквідації наслідків таких аварій та надзвичайних ситуацій;
- організація робіт по ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, залучення до цих робіт підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та громадян;
- вжиття заходів для відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок аварій та надзвичайних ситуацій;
- здійснення інших повноважень відповідно до законів України, а також функцій, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Стаття 7. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських рад та інших рад у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських рад та інших рад у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

- вирішення відповідно до законодавства питань регулювання земельних відносин та

користування природними ресурсами у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

- надання відповідно до законодавства дозволів на спорудження і/або реконструкцію об'єктів підвищеної небезпеки;
- вжиття в межах своїх повноважень необхідних заходів, спрямованих на запобігання виникненню аварій та надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, обмеження та ліквідацію їх наслідків, інформування населення про їх виникнення та організацію його захисту;
- здійснення інших повноважень, передбачених законами.

Стаття 8. Обов'язки суб'єктів господарської діяльності

Суб'єкт господарської діяльності зобов'язаний:

- вживати заходів, направлених на запобігання аваріям, обмеження і ліквідацію їх наслідків та захист людей і довкілля від їх впливу;
- повідомляти про аварію, що сталася на об'єкті підвищеної небезпеки, і заходи, вжиті для ліквідації її наслідків, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування та населення;
- забезпечувати експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки з додержанням мінімально можливого ризику;
- виконувати вимоги цього Закону та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність об'єктів підвищеної небезпеки.

Стаття 9. Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки

Суб'єкт господарської діяльності ідентифікує об'єкти підвищеної небезпеки відповідно до кількості порогової маси небезпечних речовин.

Нормативи порогової маси небезпечних речовин встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Порядок ідентифікації, форма та зміст оповіщення про її результати визначаються Кабінетом Міністрів України.

На основі ідентифікаційних даних Кабінет Міністрів України затверджує класифікацію об'єктів підвищеної небезпеки і порядок їх обліку.

Стаття 10. Декларація безпеки

Суб'єкт господарської діяльності готує і подає до місцевих органів виконавчої влади декларацію безпеки об'єкта підвищеної небезпеки.

Суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність за достовірність даних, наведених у декларації безпеки.

Порядок розроблення декларації безпеки, її зміст, методика визначення ризиків та їх прийнятні рівні встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Подання декларації безпеки або іншої звітної документації не звільняє суб'єктів господарської діяльності від державного нагляду і контролю за їх діяльністю.

Вимоги частини першої цієї статті поширюються на підприємства, установи, організації, які планують експлуатувати хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

Стаття 11. Плани локалізації і ліквідації аварій на об'єктах підвищеної небезпеки

У порядку реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру суб'єкт господарської діяльності, а також підприємства, установи, організації, зазначені у частині п'ятій статті 10 цього Закону, одночасно з розробленням декларації безпеки розробляють і затверджують план локалізації і ліквідації аварій для кожного об'єкта підвищеної небезпеки, який вони експлуатують або планують експлуатувати.

Категорії аварій на об'єктах підвищеної небезпеки залежно від їх наслідків визначає Кабінет Міністрів України.

План локалізації і ліквідації аварій погоджує відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

План локалізації і ліквідації аварій переглядається кожні 5 років.

План локалізації і ліквідації аварій може переглядатися або уточнюватися до закінчення 5 років з дати його розроблення у разі:

- змін в умовах діяльності суб'єкта господарської діяльності незалежно від їх причин, що призводять до необхідності зміни відомостей, які містяться у плані локалізації і ліквідації аварій;

- внесення змін до чинних або прийняття нових нормативно-правових актів, що впливають на зміст плану локалізації і ліквідації аварій;

- висунення обґрунтованих вимог щодо плану локалізації і ліквідації аварій органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

При внесенні змін і доповнень до плану локалізації і ліквідації аварій суб'єкти господарської діяльності та інші юридичні і фізичні особи, які повинні брати участь у виконанні протиаварійних заходів, надають відповідному територіальному органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, відповідну для цього інформацію.

Обсяг, зміст, форма і порядок надання інформації встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, протягом 10 днів після затвердження плану локалізації і ліквідації аварій надає через засоби масової інформації відомості, необхідні для виконання населенням правил поведінки і дій в екстремальних ситуаціях, передбачених цим планом.

У разі створення загрози виникнення аварії з транскордонним впливом план локалізації і ліквідації аварій повинен передбачати негайне інформування відповідних органів держав, території яких можуть зазнати впливу наслідків такої аварії.

Плани локалізації і ліквідації аварій, затверджені до набрання чинності цим Законом, зберігають чинність до закінчення строку їх дії.

Стаття 12. Порядок будівництва і/або реконструкції об'єктів підвищеної небезпеки

Суб'єкт господарської діяльності, який планує будівництво і/або реконструкцію об'єкта підвищеної небезпеки, зобов'язаний одержати дозвіл на будівництво такого об'єкта від-

повідно до законодавства про містобудування. Суб'єкт господарської діяльності, який планує будівництво об'єкта підвищеної небезпеки на території села, селища, міста, також зобов'язаний попередньо одержати відповідно до закону згоду відповідної ради на розміщення об'єкта на такій території.

У разі якщо будівництво об'єкта підвищеної небезпеки не відповідає встановленому режиму забудови та іншого використання земель, визначених для містобудівних потреб, дозвіл на будівництво такого об'єкта надається лише після розроблення та затвердження техніко-економічного обґрунтування в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

До заяви з метою отримання дозволу на будівництво і/або реконструкцію об'єкта підвищеної небезпеки крім документів, визначених законодавством про містобудування, та регіональними і місцевими правилами забудови, додаються:

- техніко-економічне та містобудівне обґрунтування розміщення об'єкта підвищеної небезпеки та передпроектні матеріали, які містять відомості про об'єкт підвищеної небезпеки, можливі аварії на ньому та їх наслідки;
- висновки державних експертиз, передбачених законом, а також громадських експертиз у разі їх наявності.

Суб'єкт господарської діяльності одночасно з поданням зазначених документів з метою залучення відповідного громадського обговорення через засоби масової інформації повідомляє про:

- мету реалізації проекту;
- можливі негативні наслідки впливу на життєдіяльність людей та довкілля;
- заходи та засоби, передбачені проектом для запобігання аваріям, обмеження їх наслідків і захисту людей та довкілля.

Виконавчі органи відповідних рад, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація протягом п'яти днів від дати отримання заяви повідомляють через засоби масової інформації адресу, на яку кожна юридична і фізична особа може протягом одного місяця з дати опублікування повідомлення надіслати в письмовій формі свої пропозиції про доцільність реалізації проекту.

Виконавчі органи відповідних рад, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація в строк не більше шести місяців з дати опублікування повідомлення розглядають на відкритих засіданнях, час і місце проведення яких повідомляються через засоби масової інформації, проект та отримані пропозиції про доцільність його реалізації.

Виконавчі органи відповідних рад, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація у разі необхідності мають право отримати від суб'єкта господарської діяльності додаткову інформацію щодо проекту або призначити його експертизу.

Комплексний висновок і проект рішення про дозвіл на будівництво готуються спеціально уповноваженим органом з питань містобудування та архітектури протягом місяця.

Виконавчі органи відповідних рад, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація у разі необхідності приймають рішення про надання дозволу на будівництво об'єкта підвищеної небезпеки або відмову в його наданні та забезпечує публікацію свого мотивованого рішення через засоби масової інформації.

У разі відмови у наданні дозволу на будівництво і/або реконструкцію об'єкта підвищеної небезпеки суб'єкт господарської діяльності має право після доопрацювання проекту повторно подати його на розгляд у встановленому порядку.

Суб'єкт господарської діяльності та інші заінтересовані особи мають право оскаржити рішення виконавчих органів відповідних рад, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації відповідно в суді або арбітражному суді у встановленому законом порядку.

Копія дозволу на будівництво і/або реконструкцію об'єкта підвищеної небезпеки надсилається до визначених статтею 3 цього Закону спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Стаття 13. Порядок надання дозволу на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки

Суб'єкт господарської діяльності, а також підприємства, установи, організації, що мають намір розпочати експлуатацію об'єктів підвищене-

ної небезпеки, надсилають до відповідних обласної, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації, виконавчих органів селищної або міської рад заяву на отримання дозволу на експлуатацію об'єкта підвищеної небезпеки, до якої додаються:

- декларація безпеки;
- договір обов'язкового страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки;
- план локалізації і ліквідації аварій на об'єкті підвищеної небезпеки;
- копія дозволу на будівництво і/або реконструкцію об'єкта підвищеної небезпеки;
- висновки передбачених законом державних та в разі наявності громадських експертиз;
- копію рішення відповідної ради про надання згоди на розміщення об'єкта підвищеної небезпеки на території села, селища, міста — у разі коли місцезнаходженням об'єкта є така територія.

Відповідні обласна, Київська або Севастопольська міська державна адміністрація, виконавчі органи селищної або міської рад у строк не більше місяця з дати отримання заяви розглядають її, погоджують у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, з відповідними територіальними органами спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади і надсилають суб'єкту господарської діяльності письмовий дозвіл на експлуатацію об'єкта підвищеної небезпеки або обгрунтовану відмову з переліком додаткових заходів, які він повинен виконати для отримання дозволу.

Суб'єкт господарської діяльності після виконання додаткових заходів, визначених у відмові, має право повторно звернутися до відповідних обласної, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації, виконавчих органів селищної або міської рад за отриманням дозволу на експлуатацію об'єкта підвищеної небезпеки.

Суб'єкт господарської діяльності, якому відмовлено у видачі дозволу на експлуатацію об'єкта підвищеної небезпеки, має право оскаржити дії відповідних обласної, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації, виконавчих органів селищної або міської рад у суді або арбітражному суді у

встановленому законом порядку.

Копія дозволу на експлуатацію об'єкта підвищеної небезпеки надсилається відповідними обласною, Київською або Севастопольською міською державною адміністрацією, виконавчими органами селищної або міської рад спеціально уповноваженим органам виконавчої влади, визначеним статтею 3 цього Закону, що здійснюють державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Стаття 14. Розслідування аварій на об'єктах підвищеної небезпеки

Порядок розслідування аварій на об'єктах підвищеної небезпеки встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до вимог цього та інших законів.

Стаття 15. Надання інформації та право на одержання інформації про об'єкти підвищеної небезпеки

Суб'єкт господарської діяльності відповідно до закону надає відповідним територіальним органам спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади, визначених статтею 3 цього Закону, місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та засобам масової інформації, у тому числі і тим, засновником яких є органи місцевого самоврядування, інформацію про об'єкти підвищеної небезпеки, які перебувають у його власності або у користуванні.

Суб'єкт господарської діяльності повідомляє спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади, до відання яких віднесені питання охорони праці, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і екологічної безпеки та охорони довкілля, про всі аварійні ситуації, розвиток яких призвів або міг призвести до аварії.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і екологічної безпеки та охорони довкілля, забезпечує оброблення одержаної відповідно до закону інформації про діяльність об'єктів підвищеної небезпеки та надає її місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарської діяльності та іншим

заінтересованим особам, а також в установленому порядку інформує населення про аварійні ситуації, що виникають на об'єктах підвищеної небезпеки.

Юридична або фізична особа чи їх представники мають право відповідно до закону протягом не більш як 30 днів отримати від суб'єкта господарської діяльності інформацію про безпеку, яка виникла на об'єктах підвищеної небезпеки і становить загрозу для людей та довкілля.

Юридична або фізична особа має право, в установленому законом порядку, самостійно збирати інформацію про стан безпеки об'єктів підвищеної небезпеки і надавати її органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, засобам масової інформації та іншим заінтересованим особам, у разі якщо їм відомо або є підстави вважати, що така інформація містить відомості щодо правопорушень, які мають місце на об'єктах підвищеної небезпеки і становлять загрозу для людей та довкілля.

Стаття 16. Відшкодування шкоди, заподіяної аварією на об'єкті підвищеної небезпеки

Шкода (в тому числі моральна), заподіяна фізичним чи юридичним особам внаслідок аварії, що сталася на об'єкті підвищеної небезпеки, незалежно від вини суб'єкта господарської діяльності, у власності або у користуванні якого перебуває об'єкт підвищеної небезпеки, відшкодовується суб'єктом господарської діяльності цим особам у повному обсязі, крім випадків, коли аварія виникла внаслідок непереборної сили або з умислу потерпілого.

Стаття 17. Відповідальність за порушення вимог цього Закону

Порушення вимог цього Закону тягне за собою відповідальність згідно з законами України.

Стаття 18. Міжнародне співробітництво

Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері запобігання аваріям, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації їх наслідків, забезпечення безпечної для людей та довкілля діяльності об'єктів підвищеної небезпеки.

Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, які передбачені цим Законом, то застосовуються норми міжнародного договору.

Стаття 19. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Закони, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Дозвільні документи на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки, видані до набрання чинності цим Законом, діють протягом строку, на який їх видано.

4. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:

- подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

5. Статтю 6 Закону України "Про страхування" (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 18, ст. 78; 1998 р., № 2, ст. 4, № 11 — 12, ст. 50; 1999 р., № 4, ст. 35; 2000 р., № 19, ст. 143) доповнити пунктом 291 такого змісту:

"291) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки".

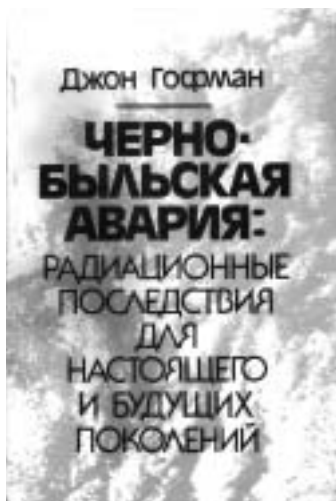
Президент України Л. КУЧМА

м. Київ
18 січня 2001 року
№ 2245-III

Иллеш А. В., Пральников А. Е. Репортаж из Чернобыля: Записки очевидцев. Комментарии. Размышления. — М.: Мысль, 1987.— 157 с.

Книга розповідає про аварію на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС в кінці квітня 1986 р., про ліквідацію її наслідків. Журналісти газети “Известия” були першими, кого відправили у відрядження і впродовж півроку працювали там. Їхні репортажі стали основою цієї книги. *(Мова — російська).*

Гофман Джон Чернобыльская авария: Радиационные последствия для настоящего и будущих поколений / Пер. с англ. Э.И.Волмянского, О.А.Волмянской. — Минск: “Вышеяшная школа”, 1994.— 574 с.

Книга написана Джоном Гофманом, доктором медицини, почесним професором молекулярної і клітинної біології Каліфорнійського університету в Берклі. В книзі проаналізовані радіаційні наслідки чорнобильської аварії і надані методики персональної оцінки ризику в залежності від дози опромінення. Детально розглянуто медико-біологічні аспекти впливу іонізуючого опромінення на організм. Акцентується увага на тому, що радіація є міцним канцерогенним фактором, і навіть малі дози опромінення приводять до вроджених дефектів і генетичних хвороб. *(Мова — російська).*

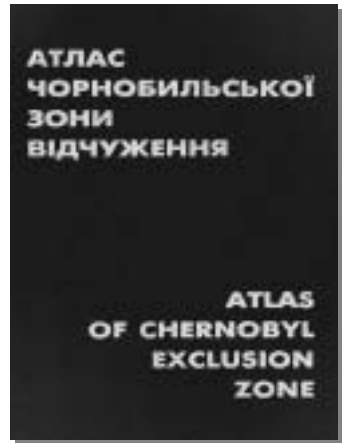

Чернобыльская катастрофа /Главный редактор: академик Национальной академии наук Украины В.Г.Барьяхтар. — Киев: “ Наукова думка”, 1995. — 559 с.

Монографія — праця вчених і спеціалістів України, які безпосередньо брали участь у ліквідації аварії, а згодом проводили практичні заходи та наукові дослідження, скеровані на пом'якшення її наслідків. В книзі надано наукове обґрунтування наслідків Чорнобильської катастрофи за весь післяаварійний період. *(Мова — російська).*

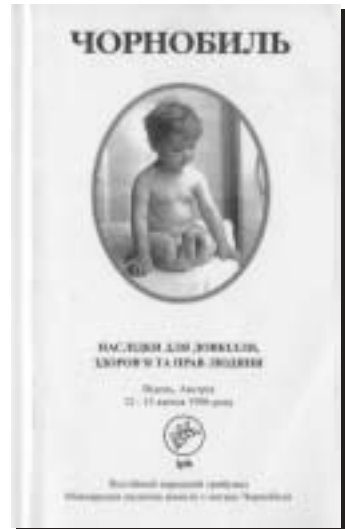
Атлас Чорнобильської зони відчуження / Авторський колектив: Міністерство України по захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; Адміністрація Чорнобильської зони відчуження; Чорнобильський науково-технічний центр міжнародних досліджень; Національна Академія наук України; Науково-інженерний центр радіо-гідроекологічних полігонних досліджень. — Київ: Науково-виробниче підприємство “Картографія”, 1996. — 26 с.

Авторський колектив, редакційна рада та експерти, які взяли на себе справу підготовки першого стислого випуску атласу, є представниками різних відомств і організацій. Площа Чорнобильської зони відчуження в межах України становить 2044,4 км². Крім того, після відселення вона збільшиться ще приблизно на 1800 км². В цілому це в півтора раза перевищує територію такої європейської держави, як Люксембург. Перший стислий випуск Атласу присвячений десятиріччю Чорнобильської катастрофи. Він відображає основні характеристики радіоактивного забруднення, загальні особливості території і деякі природні умови зони. *(Мова — українська).*

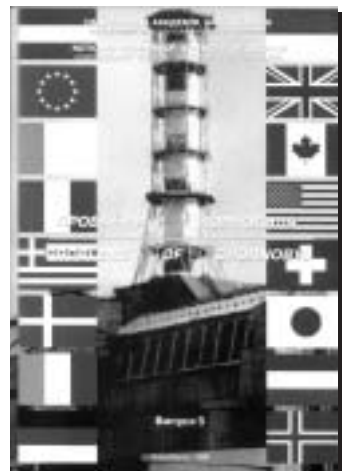
ЧОРНОБИЛЬ: Наслідки для довкілля, здоров'я та прав людини./Відень, Австрія, 12-15 квітня 1996 року. Постійний народний трибунал. Міжнародна медична комісія з питань Чорнобиля — Українська редакція . — Київ: ІВЦ “Енергія майбутнього століття”, ІЕЕ НТУУ “КПІ”, 1999.— 244 с. 46 іл.

В збірнику: аварія та її значення для інших атомних станцій; жертви Чорнобиля і права людини; свідчення про завдання генетичної шкоди довкіллю та людям; безпосередня шкода, завдана людям, через Чорнобиль. Доповідь постійного народного трибуналу — неначе ковток свіжого повітря серед брехні та лицемірства, якими оточений справжній масштаб Чорнобиля. Вона дає докази жертвам, визнає їхній біль та страждання. Ця доповідь є життєво важливим знаряддям, що допоможе прорвати завісу мовчання й нарешті розповісти правду. *(Мова — українська).*

Проблеми Чорнобиля: Науково-технічний збірник. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Укриття-98”. — Чорнобиль: Міжгалузевий науково-технічний центр “Укриття” НАН України. — 1999. — Вип. 5. — 397 с.

Збірник вміщує матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Укриття-98”, яка відбулась 27-30 листопада 1998 р. в м. Славутич. Тут опубліковані результати досліджень українських і зарубіжних спеціалістів з питань перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечний. *(Мова — українська, англійська, російська).*

Ми й надалі продовжуватимемо знайомити вас не тільки з публікаціями Екоправо-Львів, які ми розповсюджуємо, а й з іншими цікавими екологічними та правовими виданнями з нашої бібліотеки.